

55831
6-7

Leposlovna
Knjižnica

VI. & VII.

KATOLIŠKA BUKVARNA
V LJUBLJANI

Izhaja četrletno.

1908. — VII. zvezek.

LEPOSLOVNA
☐ KNJIŽNICA ☐

☐ VII. ZVEZEK ☐

HAJDAMAKI

☐ POEM Z ZGODOVINSKIM ☐
UVODOM O HAJDAMAŠČINI.

☐☐☐☐☐☐☐ ZALOŽILA ☐☐☐☐☐☐☐
KATOLIŠKA BUKVARNA V LJUBLJANI.

☐☐☐☐ TISKALA TISKARNA ☐☐☐☐
KATOL. TISK. DRUŠTVA V POSTOJNI.

KOBZAR

TARASA ŠEVČENKA

II. DEL

HAJDAMAKI

☞ POEM Z ZGODOVINSKIM ☞

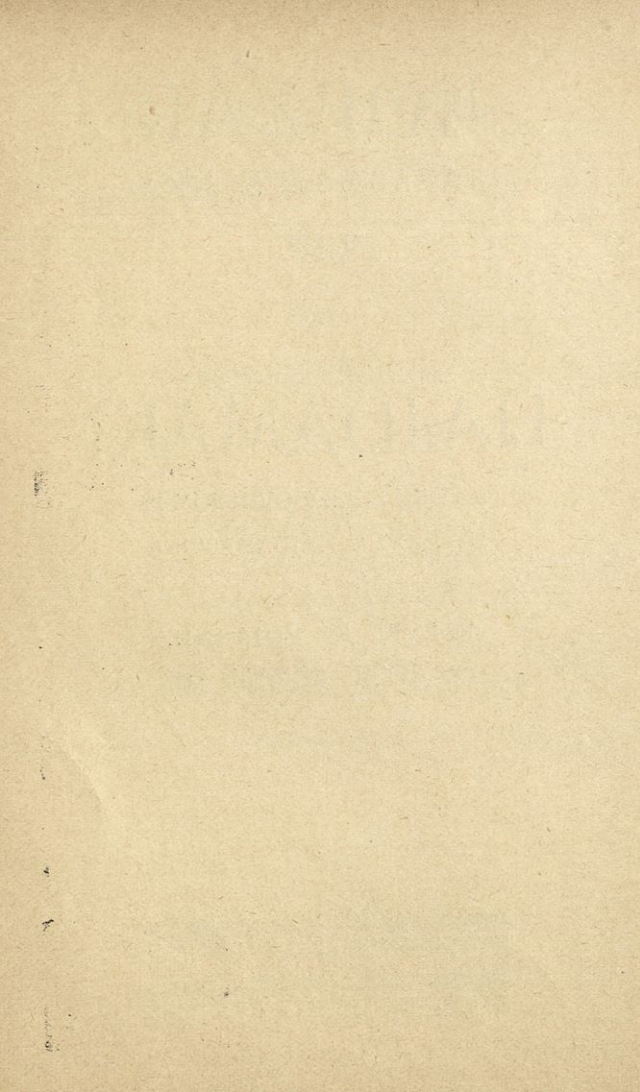
UVODOM O HAJDAMAŠČINI.

PREVEL IN POJASNIL

☞☞ JOSIP ABRAM ☞☞

☞☞☞☞☞☞☞ ZALOŽILA ☞☞☞☞☞☞☞
KATOLIŠKA BUKVARNA V LJUBLJANI.

☞☞☞☞ TISKALA TISKARNA ☞☞☞☞
KATOL. TISK. DRUŠTVA V POSTOJNI.



VSEBINA.

I. Zgodovinski podatki o Hajdamaščini ali Kolijivščini	13
1. Postanek hajdamaštva	14
2. Hajdamaška organizacija	17
3. Razmere na Poljskem leta 1768.	18
4. Vstaja leta 1768.	21
5. Konec hajdamaškega punta	27
II. Ševčenkov poem „Hajdamaki“	31
Hajdamaki	43
Posvečenje	45
1. Introdukcija	53
2. Halajda	55
3. Konfederati	59
4. Cerkvenik	64
5. Praznik v Čigirinu	72
6. Tretji petelini	85
7. Rdeča gostija	90
8. Hupalivščina	96
9. Gostija v Lisjanci	100
10. Lebedin	112
11. Honta v Umani	116
12. Epilog	127
Predgovor h „Hajdamakom“	133
Opombe in pojasnila h „Hajdamakom“	135



Dr. Jan. Ev. Ostapu Kreku,

. prvoboritelju

krščanske demokracije,

poklanja

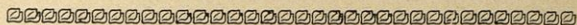
prevajavec.

ZGODOVINSKI PODATKI
O HAJDAMAŠČINI ALI KOLIJIVŠČINI

***** IN *****

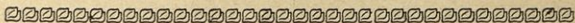
ŠEVČENKOV POEM

H A J D A M A K I



I.

..... ZGODOVINSKI PODATKI
O HAJDAMAŠČINI ALI KOLIJIVŠČINI.



Po dolgotrajnih krvavih vojnah Bogdana Hmeljnickega s Poljaki (1647 — 1657) in po nadaljnih vojnah, zlasti Dorošenkovih, je bila posebno Ukrajina ob pravem bregu Dnjepra (pravobrežna Ukrajina) docela uničena in skoro popolnoma neobljudena¹⁾. Cela desetletja so jo teptali, požigali in plenili Turki, Tatarji, Poljaki in Moskali (Velikorusi). V takem stanju je prišla pravobrežna Ukrajina po Bahčisarajskem premirju leta 1681. vnov pod Poljsko, levobrežna pa je ostala pod Moskvo.

Pravobrežno Ukrajino je trebalo na novo naseliti, in novih naseljencev se je kmalo oglasilo v deželi vse polno. Bili so to ukrajinski kmetje od vzhoda in zahoda, iz Volinja, Podolja, Galicije in iz Hetmanščine, t. j. levobrežne, pod Moskvo spadajoče Ukrajine. Ti so zapustili svoja selišča iz raznih vzrokov, radi bede in preganjanja, pa tudi v nadi, da si ustanové v rodovitnih zapuščenih zemljah boljšo prihodnost.

Viri:

Načerk Kolivščini, Lvov 1898.

Rozvidki pro narodni ruhi na Ukraïni-Rusi v XVIII. vici, Lvov 1897.

Rozvidki pro cerkovni vidnosini na Ukraïni-Rusi XVI—XVIII. vv. Lvov 1900.

Pravda, misjačnik dlja slovesnosti, nauki i politiki, Lvov 1879.

Istorija Rusi Oleks. Barvinjskega Lvov 1890.

¹⁾ Glej „Zgod. pregled Ukraïne“, V. zv. Leposl. knjiž.: Kobzar Tarasa Ševčenka I. Del.

Komaj so novi naseljenci malo uredili svoje gospodarstvo, so se pa tudi že pokazali spet poljski pani, plemiči (šlahtiči) na svojih nekdanjih posestvih, s katerih so bili zbežali pred vojnimi grozami.

Izprva so bili pani dosti pohlevni. Naseljencem so prepustili posestva pod dokaj ugodnimi pogoji. Ko pa je potekla doba (dogovorjenih) ugodnostij, je zavladala spet panska natura nad kmetom: hlop je bil rob – kakor nekdej, tako i sedaj. Gospodarsko zatiranje in izžemanje se je jačilo od dne do dne, osebna svoboda se je nečuvveno teptala, in poleg tega še verska. V pravicah skoraj neomejena šlahhta je namreč sklenila z vsemi mogočimi sredstvi zatreti pravoslavje (blagočestije), in ako ne izlepa, izgrda prisiliti ljudstvo h prestopu v unijo (grško-katol. cerkev). Potom unije se je pa poljska šlahhta nadejala polagoma privedi ukrajinsko ljudstvo v latinski obred, je tako izpostaviti še večjemu poljskemu vplivu, je popoljati in tako ž njim izdatno okrepiti poljsko državo.

1. Postanek hajdamaštva.

Tako krivično in okrutno postopanje šlahte je moralo v ljudstvu izzvati odpor, ki se je javljal bolj ali manj, v večjem ali manjšem obsegu skozi celih 70 let, in bi bil za Poljsko usodnejši od Hmeljnickovega, ako bi ji ne bila v usodnem trenutku priskočila na pomoč Rusija.

Nekdej je imelo seljanstvo oporo in obrambo v puntih proti šlahhti v kozakih; ker se je pa bilo kozaštvo v pravobrežni Ukrajini po dolgotrajnih

vojnah docela zatrla, je trebalo zdaj drugih braniteljev, in ti so se tudi kmalu pojavili pod imenom „hajdamaki“. ¹⁾)

Izprva so bili v vrstah hajdamakov neposlušni kmetje, ki so zbežali s posestev svojih panov, ter so jih zahrbtno napadali. Zlasti je naraslo število hajdamakov po kmetskem punktu leta 1702., ki je divjal po Podolju in Braclavščini. Nebroj kmetov je pobegnilo, dobro vedoč, da jim ne bo dobro, ako padejo v roke Poljakom. Tem so se pridruževali vedno novi ubežniki, ki so to ali ono zakrivili pred svojimi pani. V prejšnjih časih so se taki ubežniki zatekali h zaporoškimi kozakom na Sič, a zdaj niso hoteli le-ti več množiti svojih čet z ubežniki; zato so skoraj docela neorganizovani živeli po stepah, ter se preživljali večinoma z ropom panskih posestev.

¹⁾ Beseda „hajdamak“ je turškega izvora in sestoji iz medmeta „hajda!“ in pritikline „mak“. Turški „gajde“, oziroma tatarski „hajda“ pomeni: naprej! teci! Končnica „mak“ pa znači v turščini dejanje; medmet „hajda“ in glagolska končnica „mak“ skupaj pomeni v turščini „g o n i t i“.

V turški jezik je prešla ta beseda iz arabščine, v kateri pomeni glagolski koren „gada“ v z n e m i r j a t i, v z b u r j a t i. Arabski glagol s turško končnico je prešel torej na Ukrajino kot samostavnik; ohranil se je pa prvotni arabski pomen, in tako pomeni beseda „hajdamak“ človeka, ki prevzroča nemir, ki se žene za kom.

Beseda „hajdamak“ se je prvič pojavila na Ukrajini leta 1734. in je značila četo nezadovoljnih ubežnikov. („Rozvidki pro narodni ruhi na Ukraïni-Rusi XVIII. vici, Ljviv 1897, str. 8.)

Ti hajdamaki zvečine niso bili zastopniki ukrajinske ideje — svobodne Ukrajine — ampak so le pomagali v vstajah drugim, organizovanim četam. Pravi branitelji gmotno zatirane Ukrajine, ukrajinske narodnosti in pravoslavja so bili kmetje Ukrajine (v ožjem pomenu, namreč pokrajin okoli Kijeva) in Braclavščine. Ti so nazivali same sebe vedno le kozake, Poljaki pa so jih imenovali kratkomalo le hajdamake v pomenu „razbojniki“.

Vstaje proti Poljakom - panom so bile na dnevnem redu, glavni izbruhi narodnega protesta pa so bili l. 1734., 1750. in 1768. Mali napadi na pane in njihova posestva so se vedno ponavljali, vendar so bili bolj sporadični in neorganizovani. Posamne čete, broječe več ali manj mož, so imele sicer tudi vsaka svojega voja, a te so nastopale le na svojo roko in so se le redko združevale. Nastopale so navadno tam, kjer ni bilo nobene organizovane obrambe, ali pa so tu in tam tudi pomagale organizovanim.

Te hajdamaške čete so se imenovalle „zagoni“. Glavnih zagonov, oziroma vojev, o katerih so znane podrobnosti, je bilo okoli 20; o teh je govor v kodnenski knjigi iz leta 1768., ki opisuje sodnijske razprave poljskega urada proti njim. Poleg teh pa je bilo še vse polno drugih zagonov na jugu in zapadu. Izmed zagonov so bili nekateri docela razbojniški, drugi pa so imeli določen cilj: rešitev Ukrajine, svobodna Ukrajina, kar je bil namen glavne hajdamaške vojne organizacije.

2. Hajdamaška organizacija.

Poleg zagonov je bila še posebna organizacija, kateri je pa nedostajalo discipline, ker je sestajala ponajveč iz selskega ljudstva. Ta organizacija je imela namen zavzeti kijevsko vojvodstvo ali vsaj del njega po akciji večjih in manjših sil v 4 kotih tega ozemlja: *a)* pri Umanu, *b)* pri Čigirinu in sploh v Pridneprijanščini, *c)* pri Beli Cerkvi in *č)* nedaleč od Radomišlja, na meji kijevskega Polesja.

Vodje teh oddelov so bili Zaliznjak (Želz-njak), Neživij, Švačka in Bondarenko. Zaliznjaka so smatrali za glavo povstanja. On se je nazival polkovnika zaporoške vojske, drugi pa so bili le otámani, t. j. poveljniki posamnih kozaških oddelov (kurenov).

Pri tej priliki si malo oglejmo, kdo vse je bil med hajdamaki. Bili so nezadovoljni kmetje-ubežniki; kmetje, ki so se kaj pregrešili proti svojim gospodarjem; bili so meščanje, propali trgovci in obrtniki; bili so celo šlahtiči, t. j. drobna šlahta, ki je izgubila imetje, bili šlahtiči-upravniki velikih posestev. Med hajdamake so se uvrščavali dalje sluge panov, ubežniki vseh slojev iz levobrežne, t. j. moskovske Ukrajine in zaporoški kozaki, izmed katerih so bili celo glavni vojskovodje povstankov. Med hajdamaki so se nahajali življi vseh stanov in narodnosti, kar jih je živelo na Ukrajini.

Redne hajdamaške čete, ki so se borile za svobodno Ukrajino, so bile ubogemu, zatiranemu ljudstvu zelo dobrodošle; ljudstvo jih je podpiralo kolikor jih je v vsakem oziru moglo.

3. Razmere na Poljskem leta 1768.

Za umevanje Ševčenkovega poema „Hajdamaki“ nam zadošča kratek pregled hajdamaškega gibanja leta 1768. in bližnjih let. V to nam pa treba tudi vpogleda v notranje odnose poljske države in nezdrave razmere, ki so vladale v nji ob velikem hajdamaškem uporu leta 1768.

Poljska šlahta je bila tako mogočna, da se je je bal sam kralj, — saj je šlahta volila kralje in je bila zato Poljska pravzaprav le ljudovlada. Velemožje poljski in litovski so vodili vojske često kar na svojo roko: to jim je bilo mogoče, ker so bili sila bogati — v svoji lasti so imeli kar cele dežele oziroma vojvodstva. Z močjo in bogastvom panov je bila združena često tudi skrajna samovolja in ošabnost, ki je pogubno vplivala na vse javno življenje. Ta veljavnost, nagajivost in brezobzirnost se je javljala celo na „sojmih“, t. j. v državni zbornici. Vsak predlog je moral pasti, ako je le eden senator glasoval proti; „nie pozwalam“, t. j. ne dovolim, ne pritrdim, — to je bila beseda, ki ni podirala samo sproti, ampak je v svojih posledicah celo ugonobila starodavno Poljsko.

Med najbolj perečimi prašanji onih let je bilo v Poljski versko prašanje. Nekatoličani so zahtevali enakopravnost s katoličani-Poljaki. Zastonj je bil ves trud pravoslavnikov. Zato so prosili le-ti pomoči ruske vlade, ki se je res zavzemala zanje, in to tem bolj, čim bolj je rastel ruski vpliv v Poljski. Polagoma si je pridobila Rusija v Poljski toliko moč, da je morala šlahta dvakrat izvoliti

kralja po predlogu Rusije; v veliki sedemletni vojski (1756 — 1763) so smele ruske čete celo svobodno korakati skozi Poljsko, in nekaj teh čet je ostalo v poljskem ozemlju tudi po končani vojski. Te čete so ruski carici Katarini II. dobro služile v dosego njenih namer zlasti po smrti kralja Avgusta III., ko je bilo treba izvoliti novega kralja. Takrat sta bili v Poljski dve stranki. Poleg stranke, ki je hotela ohraniti v državi vse pri starem, je bila še druga, ki je želela državo preustrojiti in jo tako rešiti propada. Katarina II. je porabila to neslogo in s pričujočimi četami prisilila šlahto, da je izvolila za kralja njenega ljubimca Stanislava Ponijatovskega (1764 — 1795). Z njegovo pomočjo je hotela carica doseči poleg drugega zlasti enakopravnost pravoslavja.

Šlahta se je vdala Rusiji v vsem, le o verski toleranciji ni hotela slišati, in varšavski sojim je leta 1766. z večino glasov odklonil to zahtevo. Nato je carica sprejela pod svoje varstvo konfederacijo disidentov, t. j. nekatoličanov, (protestantov in pravoslavnikov) in odločno zahtevala versko tolerancijo za vse nekatolike. Njen zastopnik Repnin je žugal celo z vojsko, in iz strahu pred njo je po posredovanju kralja sklenil sojim leta 1768. z Repninom traktat, v katerem se je zagotovila svoboda nekatoličanom.

Veliko število šlahtičev se je pa uprlo temu traktatu in sklenili so proti vladi in disidentom svojo konfederacijo, nazvano barsko, ker je imela svoje središče v mestu Bari, v južni Ukrajini nad reko Zbručem. Ni pa bila samo ena konfederacija,

ampak bilo jih je po celi Poljski vse polno; le znamenitejših je bilo 20.

Znana je bila sicer sirovost tedanje poljske šlahte, ki je dobivala netiva zlasti v neprestanih bojih; vemo tudi, da se je šlahhta često med seboj napadala, vendar se udje barskih konfederacij niso združili zato, da bi ropali, — njihov smoter je bil ohraniti stare svoboščine in stare državne temelje. Ne da se pa tajiti, da so konfederati izvrševali po svojih pohodih tudi nasilja in grozovitosti, zlasti na pravoslavni, in da so s silo jemali in zahtevali od mest, sel in posameznikov tvarnih sredstev, živeža in vojaških pomoči za vojsko proti kraljevim in ruskim združenim četam.

Ubogo ukrajinsko ljudstvo je toliko trpelo od šlahte, da ni več ločilo med njo, in vsa grozodejstva onih let pripisovalo le konfederatom, dasi niso bili ti vsega krivi. Za časa hajdamaščine ali kolijivščine (ukrajinski kolij = ropar), ki je trajala toliko časa, je bilo namreč po deželi mnogo roparjev, ki so izkoriščali splošno zmešnjavo. Ti roparji so bili, ne všteti hajdamakov samih, tudi iz boljših stanov, večinoma iz nižje, a tudi višje šlahte; bili so obubožani šlahitiči, ki so se preživljali z ropom in napadi; deloma so pa bili tudi premožni šlahitiči, ki so bili itak že navajeni tega nečastnega posla, in so uboge ljudi za svoja razkošja izžemali ne samo javno kot svoje podložnike in podanike, ampak so jih često tudi nasilno napadali doma in drugod, kjer in kakor jim je bolje kazalo.

Šlahitiči so bili tudi v zvezi z judi. Mnogi so jim dajali v najem cele vasi in posestva, zlasti

pa krčme; jemali so jih tudi za oskrbnike svojih posestev in prepuščali ljudstvo njihovi samovolji, da so si le zagotavljali čim večje dohodka. Da so židje dobro skrbeli za žep svojih gospodarjev, a še bolj za lastnega, je umevno. Potratni šlahtiči so se v veliki množini tudi zadolževali pri skopih in denarnih judih, in so bili često gmotno docela odvisni od njih; zato ni poljska šlahta nikoli preganjala judov, ki so bili in so še vedno najhujša šiba ljudstva. Proti judom je ukrajinski kmet v katerikoli deželi še dandanes navezan na samopomoč. Da, lahko sodimo, da bi ne bila poljska šlahta iz večine, kljub vsem slabostim, sama nikdar tako zatirala revnega kmeta, in da so veliko kmetskih puntov in njihove groze zakrivali ali vsaj poostrili v prvi vrsti le judje.

4. Vstaja leta 1768.

Barski konfederati se niso borili samo proti združenim kraljevim in ruskim četam, ampak so obenem tudi nasilno nastopali proti ukrajinskemu ljudstvu, kar je še bolj pospešilo in neposredno izzvalo veliki hajdamaški povstaneek leta 1768.

O tem čitamo: „Leta 1768. 18. majnika je zavladala v poljski vlasti v čigirinskem starostvi med narodom po mestih in vaseh velika razburjenost; izzvali so jo Poljaki, t. j. konfederati, ki so z vojsko 540 mož hodili pijani skozi 3 dni po gozdih (pri mestu Žabotinu), lovili Žabotince po gozdih, jemali jim imetje, jih s kiji do polmrtva pobijali in odgnali iz Žabotina veliko govedi.

Ravno to so učinili konfederati potem v Medvedovki. Njihov namen je bil, pane in kozake odvesti s sabo, grško-ruske pravoslavne svečenike in glavne veljake mučiti. in vse prisiliti k prisegi zvestobe konfederaciji. ¹⁾

V tem pa je že vsplamenel punt na vseh krajih in koncih.

Začetek te grozne vstaje je popisan v „Zgodovini Malorosije“ Nikolaja Markeviča tako-le:²⁾

„Skozi celi XVIII. vek niso opustili kmetje, podpirani od vojakov-sičovikov (zaporoških kozakov na Siči) in hajdamakov ni ene priložnosti h puntu. Vzburjala jih je težka panščina (tlaka) in židovsko oderuštvo. Ko se ni vstavilo tudi še preganjanje vere, so se kozaki sami postavili v obrambo. Takó je zbral za carice Katarine II. stotnik Harko leta 1765. do 700 kozakov in se bojeval za versko svobodo. Ko jo je kralj zagotovil, se je dvignila proti njemu „Barska konfederacija“. Harka so zajeli v Žabotini in ga obglavili (1766). Med tem so jeli Poljaki in uniati še bolj preganjati pravoslavne. Tedaj je pa pravoslavna duhovščina završala in se zbrala v čigirinjskem samostanu pri arhimandritu Melhizedeku Značko-Javorskem. Sam perejaslavski episkop Gervazij je blagoslovil povstanje. V samostanu so se posvetovali, in odposlali duhovsko poslanstvo na Zaporožje prosit pomoči. Nato je sklenil Maksim Zaliznjak braniti pravoslavje. Rojen je bil na Čigirinščini, vzgojen

¹⁾ Načerk Koliivščini itd. str. 37.

²⁾ c. p. Dr. Omeljana Ogonovskega študiji „Hajdamaki“. Pravda leta 1879. str. 219—220.

na Siči, in tako je bil zvest in udan samostanu. Nabral si je prostovoljcev in se zružil z Zaporošci, ki so se nahajali v Motronenjskem lesu, in so se potem utaborili v razdalji dveh vrst od lesu v „Holodnem Jaru“ („Hladni tokavi“). Tam so nasekali dobov, napravili zaseke, drugega dne pa je šel Zaliznjak k Melhizedeku prosit blagoslova. Prostovoljci so skušali pridobiti tudi one kozake, ki so tvorili pridvorno vojsko kneza Jablanovskega, in ko je njihov polkovnik Kvasnevskij zbežal, je zavzel mesto čigirinjskega polkovnika Zaliznjak. Kozaki so se sešli, prinesli s sabo razno hrano, orožje, prah in privedli konje. Iz sosednih lesov so došle trume hajdamakov. Melhizedek je dal Zaliznjaku univerzal, spisan z zlatimi črkami in nazvan „Zolota Gramota“, t. j. zlato pismo. Vojska je izvolila Zaliznjaka za polkovnika in se napotila v samostan na praznik svete Trojice. Po službi božji so odšli hajdamaki po žabotinjski poti. S tem je tudi začelo povstanje hajdamakov proti Poljakom, ruskim uniatom in judom.“

Ravno navedena „Zolota Gramota“ je bila v tem povstanju velikega pomena. To pismo so podtaknili carici Katarini II. Pozivalo je pravoslavni narod na boj in uničenje Poljakov in judov; imelo je velikanski vpliv, ker so je vsi smatrali za avtentično, in to tem bolj, ker se je carica res zelo zavzemala za pravoslavje. Še celo ruske generale na Poljskem je motilo to pismo, da niso vedeli kaj početi. No, carica jim je pojasnila, da pismo ni njeno ter naj smatrajo hajdamake za navadne razbojnike in naj jih kaznujejo. Kdo je sestavil to „zlato pismo“, se

ne ve določno, skoraj gotovo pa sam arhimandrit Motronenjskega samostana, Melhizedek. Kakor „zlato pismo“, tako je po mnenju naroda poslala carica tudi potrebnega orožja za povstanje.

Maksim Zaliznjak je pridrl iz Motronenjskega gozda (v čigirinskem okraju) in silovito, z ognjem in mečem prodiral na čelu brezobzirnih čet čez Medvedovko (nad reko Tjasminom), čez Žabotin (v čerkaškem okraju), čez Smilo, Čerkase, Korsun, Kanev, Boguslav, Kamjani Brod, Lisjanko, in prihrumel slednjič proti Umanu, najmočnejši trdnjavi na Ukrajini.

Groza je vladala po vsej deželi in toli večja zbežanost, ker je bil izbruh povstanka nenaden in na več krajih obenem. Besnost hajdamakov je bila naravnost divja; usmiljenja ni poznal maščevavni nož, – kdor ni zbežal, je obležal v krvi, in česar ni mogel končati nož, je požrl ogenj. Bežati z Ukrajine je bilo silno težko, in zato so se preganjanci plaho skrivali za ozidjem utrjenih mest in gradov; a tudi tja so hajdamaki večinoma našli pot. Največ panov in judov pa je pribežalo v Uman, ki je bil pa premajhen za vse in zato so morali premnogi taboriti pred mestom.

Uman je bil lastnina grofa Salezija Potockega. Mestni komisar je bil tedaj Mladanovič, ki je imel pa ravno takrat malo vojakov na razpolago; glavni moči, 700 kozakov, je poveljeval grofov stotnik Honta. Vojaki so zelo ljubili Honta, ker je bil ž njimi vljuden in je bil sploh izboren vojak. In dasi je bil Ukrajinec in iz kmetskega stanu, ga je vendarle tudi grof Potockij zelo čislal radi nje-

govih vrlin; zato so ga pa šlahtiči v Umanu zavidali, a so skrivali nevoljo.

Ko se je bil raznesel glas, da se bliža Zaliznjak s hajdamaki, je poslal Mladanovič Honta iz mesta s poveljem, naj zadržuje hajdamake. Kmalu pa je došla v Uman vest, da Honta sprejema v tabor tuje ljudi in da se pogaja z Zaliznjakom. Zato je umanski vojni svet sklenil Honta pozvati na odgovor in ga usmrtiti. Vendar je zahteval Mladanovič od Honta samo nove prisege vernosti.

Kako se je zadeva dalje razvijala, ni docela jasno. Le to je gotovo, da se je potem Honta res združil z Zaliznjakom.

Drugega dne so se dvignili hajdamaki proti Umanu, nasproti so jim pa šli umanski kozaki s stotnikom Honto. Na stotnikovo povelje so vsi obstali in se obrnili h polkovnikom - šlahtičem z besedami: „Vi pani lahko odjašete, ni nam treba vaše prisotnosti; svetujemo vam: bežite, če si hočete rešiti življenje, sicer poginete, če ne pod rokami hajdamakov, pa od naših rok.“ Nato pozovejo stotniki kozake, naj odide s polkovniki kdor hoče. A ni eden ni odšel.

Dne 18. junija sta Zaliznjak in Honta udarila na tabor pred mestom, kjer je taborilo radi nedostajanja prostora v mestu do 6000 šlahtičev, judov in slug. Obleganci so se oborožili le za silo in v veliki naglici, ker izdaje niso pričakovali; branili so se pa le 30 ur. Kmalu je namreč pošla vojna zaloga in voda. Vrh tega pa so zbežali ponoči iz mesta vsi garnizijski vojaki, ekonomični sluge in jetniki, ter se pridružili Hontu.

Stanje je bilo naravnost obupno. Videč, da ni rešitve, se sklene Mladanovič s Honto pogajati. Odprli so mestna vrata in umanska staršina je šla Hontu naproti. Ker se pa staršina ni bila že prej domenila o postopanju, je nastala velika zmešnjava, — vsakdo je delal na svojo roko. Nekateri so celo streljali. Nered in hrup je bil grozen. Videč, da je propadla slednja nada na rešitev mesta, se tedaj Mladanovič obrne obupan k šlahiti in zavpije: „Skrbite sami zase, jaz grem v cerkev in se izročim Bogu!“

Groza, ki je nastala nato, se ne da popisati. Nastalo je takozvano „Umansko klanje“ in puštošenje, ki je trajalo cela 2 dni. V judovski šoli so poklali hajdamaki do 3000 judov, in samo en dan je bilo poklanih in pobešenih do 18.000 šlahitičev in judov. Kdor ni hotel sprejeti pravoslavja, mu ni bilo milosti.

Honta se je sicer trudil omiliti divje klanje, a zaman; posrečilo se mu je rešiti le nekatere osebe, zlasti pa Mladaničeve otroke.

Po tem klanju so se hajdamaki še tri tedne prosto gibali. Razdelili so se v čete in plenili na okoli ter pobijali šlahito.

V Umanu je bil Zaliznjak proglašen za hetmana, Honta pa za umanskega polkovnika. Umanščino so razdelili v stotnije in v vsako so poslali stotnika-upravnika, ki je imel skrbeti za vojsko in živež. V Umanu so se vrstile veselice in velike pojedine dan za dnem.

Honta ni varčeval; a dasi se je delal veselega, ga je vendar silno skrbelo, kaj bo, in večkrat je

omenil tovarišem ves potr in zamišljen: „Bratje, dvomim, da bo kaj z našim početjem!“

5. Konec hajdamaškega punta.

Carici Katarini II. ni bilo po volji kmetsko gibanje v Poljski, ker se je bala, da bi se zaneslo tudi v njeno državo, v levobrežno Ukrajino. Zato je naročila generalu Krečetnikovu, ki je tedaj oblegal konfederate v mestu Bari, naj zatre hajdamaštvo. Krečetnikov je poslal nato proti Umanu polkovnika Gurgjeva s polkom donskih (velikoruskih) kozakov, za njim pa še oddelek pehote. Gurgjev je jako zvito postopal. Proti Hontu in Zaliznjaku se je vedel prijateljski in ju hotel navidezno pridobiti za skupen nastop proti konfederatom, — to pa le, dokler ni dospela pehota.

Tedaj povabi Gurgjev Zaliznjaka, Honto in drugo kozaško staršino v tabor na gostijo. Med gostijo pa obstopijo kozaki in pehota tabor in ujamajo nenadno poveljnike in še 900 Ukrajincev-hajdamakov. Le malo jih ubeži, druge pa pomoré.

Polkovnik Gurgjev je Honto najprej sam lastnoročno hudo pretepel, potem je pa prisodil še po 300 udarcev Honti, Zaliznjaku in staršinam. Predno so Rusi izročili Honta Poljakom, so ga še nekaj dni po trikrat na dan topli, tako, da je bil ves pokrit z ranami. Ženo in štiri hčere so ujeli donski kozaki: večkrat so bile tudi one s palicami tepene, ker niso bile ovadile očetovega oziroma moževega izdajstva. Hontov edini sin pa je zbežal v Moldavijo.

Grozna je bila Hontova smrt. Poljaki so ga mučili blizu Mohileva nad Dnjestrom. Mučenje naj bi trajalo 14 dni, tako so razsodili. Prvih 10 dni naj bi mu krvnik polagoma rezal s hrbta pas kože, 11. dan odrezal obe nogi, 12. dan obe roki, 13. dan mu iztrgal srce in 14. dan naj bi ga obglavil. Potem je bilo ukazano dele telesa pribiti na vešala v 14 ukrajinskih mestih.

To grozno obsodbo je pa poljski general Branicki premenil v toliko, da so obglavili Honta že tretji dan, druge točke kazni pa so izvršili na mrtvem truplu. Dovolil je general Hontu tudi duhovnika, potem pa odšel, ker ni hotel zreti groznega prizora.

Šel je pa Honta na morišče veselega in mirnega lica. Ko je krvnik izrezal pas kože, se ni hajdamaku lice niti premenilo; ko so mu izrezali drugi pas, tedaj je dejal pričujočim: „Glejte, govorili so, da bo bolelo, a ne boli nič!“ Neki očividec, ki to pripoveduje, dostavlja: „Čudna sila volje! – v drugih razmerah bi mogel ta človek izvestno izvršiti velika dela!“

Samozavest in celo humor ni zapustil Honte do zadnjega trenutka. Neki stražnik ga je naprosil: „Pane polkovnik! jutri se konča za vas vse pozemeljsko; ali bi vi ne blagovolili pustiti v spomin karkoli že revnemu vojaku, ki vam stoji na strani zadnje minute?“ – „Prav rad,“ odgovori Honta, spomnite me jutri, vam podarim pas.“ Vojak je vso noč mislil na dragoceni pas iz zlatoglavega kraljička, ki ga je imel Honta, in drugi dan, ko so Honta privedli iz ječe, se obrne takoj nanj: „Pane

polkovnik! izvolite se spomniti obljubljenega pasu!“
 — „Nisem zabil,“ odvrne Honta s porogljivim nasmehom, „prvi pas kože, ki mi ga izrežejo, imejte vi!“

Po usmrtitvi Honte si je baje mnogo prijateljev po Umanščini iz obupa končalo življenje. Njegovo ime se je dolgo hranilo v spominu naroda in bilo simbol rešitve iz panskega robstva. In ko so se na Volinščini l. 1789. in v Umanščini l. 1826. širile med kmeti neutemeljene vesti o preganjanju panov, se je med njimi pojavljala vest o tem, da bo vodil vstajo Hontov sin, ki se skriva nekje na „Vlaščini“. ¹⁾

M a k s i m Z a l i z n j a k (Železnjak) je bil kot ruski podanik preganjan v Sibirijo, a je na poti tja z 52 tovariši ulomil in zbežal iz ječe, a so ga vnovno ujeli. Kakšne smrti je umrl, ni znano.

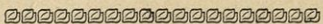
O usodi drugih hajdamakov tudi par besed. Ruski general Krečetnikov, oziroma njegov polkovnik je ujel pred Umanom 887 hajdamakov in 150 zaporoških kozakov. Poljske podanike je izročil poljski oblasti, druge pa moskovski. Poljaki so sodili te in drugod ujete hajdamake v mestu K o d n o. Kruto so bili kaznovani. Nekateri so postavili po vrsti ob jamo in jih obglavili, da so kar vanjo pocepali; druge so obesili ali razčetrtili, druge spet do polmrtva bíli s palicami, jim rezali ušesa, nosove, roke in noge, druge so pa natikali na kole. Mnoge so s smolo namazane zažgali in

¹⁾ Vesti o Hontu so tu in tam skoraj dobesedno povzete iz knjige: Rozvidki pro narodni ruhi na Ukraïni-Rusi v XVIII. vici, str. 122–123.

jih vodili po mestih in selih, druge pa so obsodili v javna težka dela. Ume se, da je mnogo hajdamakov tudi ubežalo pravici; razšli so se na vse kraje, na Krim, v Valahijo, v Moskovščino in nad Don.

Še dolgo potem je bilo videti po Ukrajini vse polno starih, sila pokvečenih beračev. Ako je kdo poprašal, kdo so ti ljudje, dobil je odgovor: „Ne prašajte, — to so bili ljudje!“

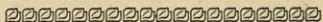




II.

ŠEVČENKOV POEM

∴ „HAJDAMAKI“ ∴



II.

Pri svoji pesnitvi ni imel Ševčenko nobenega pisanega vira; saj pravi sam v predgovoru, da pripoveduje vse takó, kakor je čul od starih ljudij, ki so osebno poznali hajdamake. V prvi vrsti je bil to njegov ded; z največjim navdušenjem se spominja, kako ga je poslušal še kot otrok pripovedovati o groznih hajdamaških činih, in često je neopažen plakal v kotu nad grozno smrtjo cerkvenikovo. O hajdamakih je kot deček slišal pripovedovati tudi starega meniha v lebedinskem samostanu, kamor je hodil na božjo pot.

Iz vseh pripovedovanj, ki so ga toli zanimala, si je potem pesnik ustvaril podobo o hajdamaških vstajah, jo v duhu bolj in bolj obrazoval in jo slednjič l. 1841. v nenavadni pesniški obliki obelodanil.

Svojo nalogo je pesnik čudovito izvršil. Niz samih groznih, nečloveških prizorov, ki vzbujajo v človeški duši le odpor, ni gotovo primerna snov za pesniško uporabo; to je poet dobro čutil, in zató je spesnil poem takó, kakor leži pred nami. Da pa je poem tak, je trebalo res njegove orjaške pesniške nature; trebalo je genija prve vrste, da more poem s tako snovjo vstrajati pred sodbo stroge kritike.

V ta namen se je Ševčenko poslužil raznih sredstev. Njegove osvetoželjnosti polne, da naravnost

divje junake, vodi ideja narodnega osvobojenja iz krutega jarma šlahte.

Pesnik nam ne predstavlja junakov samo v njihovih strasteh, ampak nam odkriva vsako toliko tudi njihovo človečnost in marsikatero prikupno lastnost.

Tudi ne opisuje poet groznih prizorov na dolgo in široko, ampak le mimogrede, le v glavnih potezah, izvemši par slučajev (umor cerkvenika in Hontovih sinov). Pogosto izraža tudi svoje ogorčenje nad njimi. Da ne prevzame čitatelja ob krvavih prizorih groza in odpor, jih pesnik nagloma pretrguje in nas hipoma zavaja v drugo, milejše in dobrodejno ozračje. Divje slike ublažuje z neposredno sledečimi idiličnimi epizodami, krasnimi refleksi in elegijami, veselim petjem kobzarjevim in bučnim plesom in pirovanjem hajdamakov. Takih epizod je pa poem kar prepojen.

Kot protiutež krvavim scenam pa je v prvi vrsti ljubavno razmerje med Halajdom in Oksano, s katerim so vseskozi prepleteni „Hajdamaki“, in ki vsakterega čitatelja zelo zanima ter obvladuje ves čas njegovo pozornost.

Vse te epizode pa niso nikakor prisiljene, ne škodijo celoti v ničem, pač pa ji dajejo veliko živahnosti in bleska. Pesnik veže vrh tega kontraste s čudovito a povsem naravno spretnostjo.

„Hajdamaki“ so kakor bister gorski potok, poln dobrodejnih prememb. V vsej silovitosti drvi čez skale, nakrat si pa odpočije v globokem skalnem tolmunu, odkjer spet pada z velikim šumom čez

strm, pod katero se razbije v besne pene in nadaljuje takoj v novo svojo pot, nekaj časa mirno, neslišno skoraj, kakor skozi zelene livade, dokler ne strmoglavi v novo čez propad. Tako se pisano preminja njegov tek doli do doline, kjer se izgubi v naročju mirno tekoče reke.

„Hajdamaki“ so silno razburili Poljake, dasi ne vseh. Očitali so Ševčenku, da opeva v njih razbojnike, tatove, verolomce (Honta). Vsakdo sodi pač s svojega stališča. Gotovo je, da ne bo zgodovina nikdar odobravalala krutostij hajdamaščine, a ravno tako ne bo odobravalala nasilnostij šlahte. Ako vidijo Poljaki v hajdamakih le osvetoželjnost in divjo, zverinsko krvoločnost, gleda Ševčenko globokejše, in vidi v njih zastopnike ukrajinske ideje, ne da bi pa zató tudi odobral njihove grozovitosti in nečloveška dejanja. V obrambo hajdamakov piše v „Holodnem Jaru“:

Za pravico in svobodo
razbojnik ne vstane.

Iz poema dobi čitatelj vtis, da je Ševčenko sovražil Poljake sploh, ker govori o njih tu in tam zelo strastno in poniževavno. O tem piše dr. Om. Ogonovskij: „Poet je ljubil „svobodne Ljahe“. On sicer ni bil sovražnik vseh Ljahov, ampak le Ljahovpanov, ki so s svojo lahkomišelnostjo in predrznostjo delali krivico ukrajinskemu ljudstvu na svobodi in imetju.“¹⁾

¹⁾ Pravda, 1879, str. 357.

Posebno pa bije v oči veliko pesnikovo sovraštvo do katoliških duhovnikov, ksjon džev in jezuitov; pesnik jim naravnost podtika, „da so oni krivi, da se kolje deca Slave.“ Očividno je v tem zašel predaleč, ne gledé na to, da je bil sam pravoslavnik in imel sploh polno predsodkov in nejasne pojme o katoliški cerkvi. Ta trditev tudi zgodovinsko ni resnična.

„Premotrivši te boje,“ piše Vlad. Barvinskij, „moramo končno kaj važnejšega zazreti v tej „kozaško-šlahtiški“ vojni. Prezrši versko stran, stopa tu jasno na površje socialno prašanje, prašanje o življenju pavperizma in aristokratizma, preprostega ljudstva in aristokracije, prašanje, ali zmaga poljsko šlahtiško ali rusko ljudsko pravo.“¹⁾

Gotovo pa so bile poleg drugih, že navedenih vzrokov, krive hajdamaške vstaje tudi nezdrave verske razmere, ki so še bolj poostriale sovražne odnošaje med šlahto in pravoslavnim prebivavstvom. V tem pa ne zadene krivda unije same in katoliškega poljskega duhovenstva na splošno, ampak le posameznike, v prvi vrsti pa poljsko vlado in šlahto samo.

Vsekako bi bila unija dosegla večje vspehe in v večjem obsegu, ako bi se bila propagirala vsekdar in povsod po predpisih in v duhu Cerkve, v duhu ljubezni, a ne, kar se je često zgodilo, v duhu nestrpnosti, sebičnosti in nasilja na eni strani, na drugi strani pa s poniževanjem, preganjanjem in krutim zatiranjem pravoslavja.

¹⁾ V Pravdi I. 1879 str. 355.

Takega nastopanja gotovo niso svetovali in odobravalj jezuitje, — saj se je sam slavni jezuit Peter Skarga, prvi pospeševavec unije, izjavil, „da Turki in Tatarji gotovo ne delajo tako z narodom (namreč v cerkvenih in verskih zadevah), kakor delajo ž njim pani.“¹⁾

Poglavitni vzrok puntov je navedel na drugem mestu tudi sam pesnik :

Treba krvi, bratske krvi,
ker mu (pan) ne privošči (kmetu)
ni imetja v sobi, v dvoru,
ni veselja v koči!

„Brata ubijmo! dom zažgimo!
rekli so, storili.

Menda so vse; ne, sirote
v kazen so pustili.

V solzah rasle so, dorasle,
izmučene roke
razvezale — in kri za kri,
in muke za muke.

(Hupalivščina.)

Kljub veliki mržnji do katolicizma se pa javlja pesnik že v poemu samem spravljivega. Besede, katere je govoril Honta zaklanima sinoma:

Oprostita! jaz oproščam,
da sta katolika!

moremo smatrati namreč obenem tudi za pesnikovo izpoved in izjavo napram javnosti. In to smemo trditi tem bolj naslanjajoč se zlasti na zlate besede v predgovoru k „Hajdamakom“:

„Srce boli, a treba pripovedovati: Naj vidijo sinovi in vnuki, da so bili njihovi očetje v zmoti,

¹⁾ Istorija Rusi, str. 156.

naj se iznova bratijo s svojimi sovražniki, naj ostane z žitom-pšenico, kot z zlatom pokrita, nerazdeljena na veke od morja do morja slavjanska zemlja!“

* * *

Čitatelj dobro čuti, da poem ni končan; manjka nadaljnih vesti o Halajdu in Oksani. Le toliko izvemo o njih, kar nam pove začetek narodne pesni, s katerimi se končujejo „Hajdamaki“, — vemo, da sta bila bogata in srečna. Vendar se nehoté vprašamo, ali ni bil Halajda, najljutejši hajdamak, nič kaznovan za nebroj zločinov, ali ni čutil vsaj nemirne vesti? „Res, da je Halajda“, piše dr. Ogonovskij, „pretrpel že v židovi službi, v židovem robstvu težke muke... a vendar je bila poetova dolžnost, predstaviti Halajda potrtega in kaznovanega vsaj od pekoče vesti... A dasi ni obraz tega hajdamaka dovršen, vendar napravlja celota tega poema veličasten utis. Poet se je namreč držal narodnega pripovedovanja in predstavil obraze iz posamnih dogodkov kolijivščine z živo besedo in objektivno resnico.“¹⁾

In ako upoštevamo tudi še vse bridkosti in obupne ure, ki jih je Halajda preživel vsled ugrabljenja Oksane in umora njenega očeta, vendar pričakujemo zanj že te ali one kazni, vsaj kazni vesti. Vse hajdamake je zadela ta ali ona kazen, le on je lepo bogat in srečen!

¹⁾ Pravda 1879, str. 353.

Tega nedostatka si ne moremo drugače razlagati, kakor takó, da ni dovršil pesnik tega obraza zato, ker je v poemu le postranski in ne glavni, ter je prepustil to nalogo čitateljevi domišljiji. Analogno z ostalimi hajdamaki je gotovo tudi njega doletela kazen; ujeli ga sicer niso, ker bi ne bil nikakor pomiloščen. Gotovo se je pa moral dolgo skrivati in trpeti pri tem vse mogoče neprilike; gotovo je moral biti vnovič dolgo ločen od Oksane in je mogel šele čez dolgo začeti rodbinsko življenje. Morda je moral celo zapustiti domovino in se naseliti kje drugod.

* * *

„Hajdamaki“ so velika žaloigra. Kot junak v nji nastopa teptani ukrajinski narod. V rešitev je imel na razpolago le samopomoč, samoobrambo, ker ni našel pod solncem pravičnega sodnika. Krivde polno šlahto je zadela velika, celó prevelika kazen; življenje je izgubilo na tisoče in tisoče šlahtičev, židov in drugih, tudi povsem nedolžnih oseb.

Ali pa je bilo s tem kaj pomagano bornemu narodu? Nič. Hajdamaki so tvegali za osvobojenje Ukrajine „kri in kožo“, so bili neusmiljeno kaznovani, — uboga Ukrajina pa je še bolj zastokala pod samovoljo panov.

Ali naj pa ta krivica vedno vlada? Ali nikdar ne zasije zatiranemu narodu solnce pravice? Ali naj kršitelji narodnih pravic in svobode nekazno nadaljujejo in kopičijo vnebovpijoče zločine?

Take le misli se nam porajajo ob koncu „Hajdamakov“. Čutimo, da je poem, da je dejanje zaključeno, ker

„Ukrajina v veke je zasnula ...“

a kljub temu zahteva naše srce drugega zaključka, ki bi nas vsaj utešil, nas navdal z nado v boljše čase, ako bi nas ravno ne vzdovoljil. In res, tak zaključek k „Hajdamakom“ je Ševčenko v resnici tudi spesnil v pesni

Holodnij jar.¹⁾

Vsakdo ima svoje hudo,
i jaz imam hudo,
je sicer izposojeno,
a je vendar hudo.
A čemu pomniti tega,
kar je že minulo?
Kaj buditi davno prošlo?
Prav, da je zasnulo!...

Tudi ta jar! Ni do njega
že ni male steze
več ostalo, da se zdi ti,
da še nihče z nogo
tja ni stopil – toda pomni,
tja je pot peljala
z monastira Motrinova
do strašnega jara.
V jaru tem so hajdamaki
nekdaj taborili,
pripravljali samopale,
ratišča strožili.

¹⁾ Hladna tokava, globel.

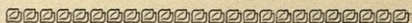
V jaru se tedaj sešli so,
 kakor s križa sneti,
 oče s sinom in brat z bratom,
 hoteč združno vpreti
 se lokavemu sovragu,
 krvopiju Ljahu.

Kam si prišla, v jar globoki
 pot nekdam steptana?
 Te je temni les zarastel?
 So te zasadili
 novi briči,¹⁾ da ljudje bi
 v tebe ne hodili
 na posvete: kaj početi
 z dobrimi jim pani,
 krvopiji, ljudojedi,
 z novimi jim Ljahi?
 Ne plotite! ker nad jarom
 Zaliznjak še čuje
 in se na Uman ozira,
 Honte pričakuje.
 Ne skrivajte, ne teptajte
 svetega zakona!
 Ne zovite častivrednim
 ljutega Nerona!
 Ne ponašajte se preveč
 s sveto vojsko carja,
 ker vi sami ne umete,
 kaj car preudarja.
 Pa kričite, da nesete
 svojo kri in dušo
 za očino! Oj za Boga,
 ovčjo glej naturo!
 Glupec samo vrat podstavlja,
 ne vedé, čemú to,
 in še Honta zapostavlja,
 govoreč hudobno:
 „Hajdamaki — ne vojaki,

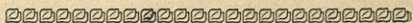
¹⁾ Rusi.

ropni so tatovi,
 madež naše zgodovine!...“
 Lažeš, ljudomorec!
 Li za pravdo in svobodo
 kdaj razbojnik vstane?
 Li razkuje v vaše voze
 brate zakovane,
 narod temni? Li zakolje
 lokavega sina?
 Ali stere živo srce
 za svojo Vkrajino?
 Vi — razbojniki nesiti,
 oj vi gladni vrani,
 po kateri neki sveti
 nam postavi dani
 z zemljo, nam vsem darovano,
 in z nesrečnim ljudom
 trgujete? Varite se,
 ker vam bode hudo,
 težko hudo! Le glupite
 deco, slepe brate,
 sebe tudi, tuje ljudi,
 a Boga pustite!
 Ker v dan radosti nad vami
 kazen se razbije,
 in s Holodnega se jara
 ogenj nov razlije!





HAJDAMAKI.
VAZILIJU IVANOVIČU
GRIGOROVIČU
V SPOMIN 22. APRILA 1838.



Posvečenje.

Vse gre, vse mineva brez mej in odmora.
Kam li se je delo, odkod se vzelo?
Ni bebec ni modrec ne ve odgovora.
Živi... pa umrje... Le-to je vsavelo,
a drugo zvenelo — na veke zvenelo,
in listje požoltlo veter je razvel.
A solnčece vstaja, kot prej je vstajalo,
in zvezde rudeče, kot plule so prej,
plujó takí odslej... I ti, belolici,
po sinjem nebesu izhajaš plovit, —
izhajaš se gledat v studencu, krnici,
in v morju brezkrainem, in lil boš svoj svit,
kot nad Babilonom in njegová vrtovi,
i nad tem, kar bode z našimi sinovi.
Ti večni brez kraja!... Srce si želi
kot z bratom in sestro meniti se s tabo; —
ti dumo zapeti, ki šeptál si jo ti!
Svetuj mi še enkrat: kam idem naj z jadam?
Jaz nisem sirota, ne sam na zemlji:
deco imam tudi, toda kam jo deti?
Zakopati jo s sabo? Greh, duša živi!
A morda ji laže na onem bo sveti,
če kdo bo prečital te solze — vesti,
ki tak jih je verno nekdam izlivala,
ki tak je kdaj tiho nad njimi plakala.
Ne, jih ne zagrebem, ker duša živi!

Kot nebna širina je neokrajena,
 tako tudi duša je neomejena.
 A kje bode ona? to jasno nam ni!
 Kdorkoli spominjaj na tem se je sveti —
 neslaven je težko pustiti zemljó.
 Pomnite ve, deve — vam treba je to!
 Ljubila vas ona je, rožni vi cveti,
 in o vaši sreči ljubila je peti.

Dokler solnce vstane, deca odpočij si,
 a jaz se potrudim vodnika najeti.

Sini moji, hajdamaki!¹⁾
 zemlja — prosta širna —
 pojte, sini, poiščite,
 kje je sreča verna.
 Sini moji nerazumni,
 deca nedoleta!
 kdo brez matere vas sprejme
 sredi tega sveta?
 Sini moji! vrli moji,
 plujte na Vkrajino:²⁾
 dasi vas gorje zadene,
 vas ne bo v tujini.
 Verne duše tam dobote,
 ki vas počastijo,
 a tu, a tu... težko, deca!
 če vas v dom pustijo,
 bodo vas zasmehovali, --³⁾
 tako so nemili.
 So pismeni, in še solnce
 so že obsodili.

„Da od tam,“ dejó, „ne vzhaja,
 in takó ne sveti,
 a takó bi bilo treba...“
 Kaj imaš početi?
 Treba slušati, res morda
 solnce ne izhaja,
 kot pismeni so trdili...
 umni so do kraja!⁴⁾
 A kaj porekó vam oni?
 Umem vašo slavo!
 Posmejó se in pod klop vas
 zaženo bahavo.
 Porekó vam: „Počinó naj,
 dokler oče vstane,
 in v moskovščini opeval
 svoje bo hetmane.
 Zdaj pa nam bedak tu mrtve⁵⁾
 govori besede,
 in še nekega Jarema
 tod pred nami vede
 v kmetskih cokljah... Norec! Norec!
 Zaman smo ga bíli.
 Od kozaštva, od hetmanstva
 so le še gomile,
 drugega ni nič ostalo,
 a še te kopajo;⁶⁾
 on pa hoče, da berače⁷⁾
 peti poslušajmo!
 Škoda truda, pane-brate;
 ako hočeš grošev,
 pa še slave — tega čuda,
 opevaj „Matrjošo“,

in „Parašo — radost našo“, —
 sultana, ostroge...⁸⁾
 To je v slavo! On pa peva:
 „Šumí sinje morje“ —⁹⁾
 a sam plače; in za tabo
 še vsi tvoji kmetje
 v grobih plaščih...“
 Res je, modri!
 Hvala vam za svete!
 Topla je kožuhovina,
 pa — ni zame šita,
 in beseda ta razumna
 je z lažjo podbita.¹⁰⁾
 Oprostite! Le kričite,
 slušal vas ne bodem
 in vas h sebi ne pozovem!
 Vi ljudje ste modri,
 jaz pa sem bedak, sam sebi
 peval bom in jedno
 plakal v svoji mali koči,
 kakor dete gladno.
 Peval bodem: „Šumí morje,
 piš buči viharja,
 step črneje, in mogila
 z vetrom se zgovarja.“
 Pa zapojem: „Je razpadla
 visoka mogila;
 tja do morja zaporoška¹¹⁾
 sila step je vkrila;
 otamani¹²⁾ pred bunčuki¹³⁾
 na vranih konjičih
 v daljno dalj drvé... a pragi¹⁴⁾

tužno po trstičji
 vzdisejo, gromé zbesneli;
 grozno njih je petje . . .“
 Jaz pa slušam in prašujem
 tugojoč očete: ¹⁴⁾
 Kaj se žalostite, dedi?
 „Ni veselo, sine:
 Dnipro se nad nas vsrdil je,
 plače Ukrajina!“
 I jaz plačem . . . a v tem času ¹⁵⁾
 z bujnimi vrstami
 bližajo se otamani,
 stotniki in pani
 in hetmani — vsi so v zlatu . . .
 V mojo malo kočó
 stopijo in posedó se,
 ter o Ukrajini
 razgovarjajo se skupno:
 kak so Sič gradili,
 kak kozaki so v bajdakah ¹⁶⁾
 čez prage plovili,
 kak so šetali po morji,
 greli se v Skutarji,
 in kak lule so palili
 v Poljski na požarji,
 vračali se v Ukrajino,
 kak so pirovali: — ¹⁷⁾
 „Igraj, kobzare! lij, krčmare!“
 kozaki kričali.
 Zna krčmar — nalija pridno,
 in se ne spozabi;
 kobzar svira, a kozaki,

da tresó Hortico ¹⁸⁾,
 divje rajajo hopaka ¹⁹⁾
 in pa metelico,
 in iz roke v roko kroži,
 sahne vrč z medico.
 – „Rajaj, pane brez župana! ²⁰⁾
 veter čez poljane!
 Igraj, kobzare, lij, krčmare,
 dokler sreča vstane!“
 Poprijeli so se v boke
 dedi ²¹⁾ in mladina:
 „Tak je, deca! dobro, deca!
 tvoja bo Ukrajina!“
 Otamanov zbor na slavju,
 kakor na posveti,
 se sprehaja, razgovarja . . .
 Veljmožni očeti
 niso mogli več strpeti,
 s starimi nogami ²²⁾
 vdarili so, jaz pa gledam,
 smejem se s solzami.

In gledam, se smejem, solze si otiram;
 Jaz nisem osamljen, — mnog z mano živi!
 Po sobici moji, kot v stepi brezkraini,
 kozaštvo se šeta, dobrava šušti;
 po sobici moji buči sinje morje,
 mogila tuguje, topola šumi,
 potihcema „Hricja“ ²³⁾ devojka prepeva —
 jaz nisem osamljen — mnog z mano živi.

To so, glejte, moji groši,
 to bo meni v slavo;

a za svetovanje vaše,
 — hvala vam — lokavo!
 Dokler bom živel, i mrtvih ²⁴⁾
 slov mi zadostuje,
 da bom v nja solzé izlival.
 Srečno, vsi zdravstujte!
 Sine pojdem zdaj pospremit
 v Ukrajino svojo.
 Naj gredó, morda kozaka
 starega dobojo, ²⁵⁾
 koji sprejme mojo deco
 s starimi solzami.
 Dosti mi je. Dem še enkrat: ²⁶⁾
 Jaz sem pan nad pani!

* *
 *

Tako le, sedeč kraj mize,
 mislim, kje vodnika
 naj poiščem, da povede?
 Noč se že umika,
 mesec gasne, solnce sveti. —
 Hajdamaki vstali,
 pomolili, se odeli,
 Krog mene obstali.
 Tužno — tužno, kot sirote,
 tiho se sklonili: — ²⁷⁾
 „Blagoslovi nas ti, oče,“
 so me naprosili,
 „da poiščemo si sreče
 po širokem sveti!“

— „Počakajte . . . svet ni hiša,
 vi pa — nedoleti, ²⁸⁾
 deca ste še nerazumna.
 Kdo pa pojde z vami?
 Kdo vas spremlja? . . . Hudo, deca,
 hudó mi je z vami!
 Sem vzredil vas, odgojil vas;
 vzrastli ste ne-mali!
 V svet zdaj greste, a tam vsi so
 pismeni postali.
 Malo sem vas izobrazil,
 ker i mene, dasi
 so me bíli, no, res mnogo
 so me naučili! ²⁹⁾
 Tma, mna znam še, a težavo
 imam še z oksijo!
 Kaj vam porekó? Pojdimo;
 urno! — naprosimo.
 Dobrega imam očeta
 (rodni že počiva),
 radi vas mi svetoval bo,
 ker je sam doživel,
 kak težkó po sveti blodi
 samcata sirota.
 A je tudi verna duša,
 kozaškega roda!
 Ni zatájil tega slova,
 ki je mati mila
 povivaje ga mu pela,
 z malim govorila.
 Ni zatájil tega slova,
 kar pod plotom poje

slepi stavec tugujoči
 o Ukrajini svoji.
 Ljubite jo dumo pravde³⁰⁾
 in kozaško slavo!
 Zdaj pa na posvetovanje
 pojdimo laskavo.
 Ko bi me ne bil podpiral
 v tužnih, krutih dnovih,
 bi me bili že zagrebli
 v tujih mi snegovih,³¹⁾
 pokopali, pa dejali:
 „Zdaj več let ne trati!“³²⁾
 Težko v sveti je trpeti,
 a zakaj, ne znati.
 Bilo, da bi se ne snilo! . . .³³⁾
 Pojmo, deca mila!
 On, ki mene na tujini
 ni pustil propasti,
 i vas sprejme, kakor mati
 svojo deco v časti.
 A od njega pomolivši,
 hajdi na Vkrajino! . . .

Dober dan ti, tata, v hišo!³⁴⁾
 Tu, pred hišo svojo,
 v daljno potovanje deco
 blagoslovi mojo!

I. Introdukcija.

Bila nekdam je šlahtščina¹⁾
 mogočna in slavna;

merila se je z Moskali,
 z ordami, ²⁾ Sultanom,
 z Nemčijo . . . Nekdaj je bilo —
 toda kaj ne mine? . . .
 Bilo je, šopirna šlahta
 noč in dan se brine,
 kralja le za nos voditi, ³⁾
 ne rečem Stepana ⁴⁾
 ali Jana Sobijeskega: ⁵⁾
 ta sta nenavadna, —
 toda druge. Reveži so
 tiho kraljevali,
 sejmi, sejmiči so hruli,
 sosedje molčali.
 Gledali so, kako kralji
 iz Poljske bežijo,
 in slušali, kak šlahčiči
 bedasto kričijo:
 „Niepozwalam! niepozwalam!“
 Šlahta dalje upije,
 a magnati ⁶⁾ palé hiše,
 sablje si kalijo.
 Dolgo tak se je godilo,
 dokler ni v Varšavi
 zagospodoval nad Ljahi
 Ponjatovskij žilavi. ⁷⁾

Zakraljeval in mislil šlahto
 vmiriti malo . . . ni umel!
 Hotel dobro, kot deci mati,
 in morda je še kaj hotel.
 Edino slovo „niepozwalam“

odvzeti šlahti hotel je,
 a potem . . . Poljska se je vnela,
 šlahta zbesnela je . . . kričé:
 „Častna beseda, škoda dela;
 lopov, najemnik Moskve ti!“⁸⁾
 na klic Pulavskega in Paca⁹⁾
 vsa šlahtska zemlja završi
 in hkrati sto konfederacij.¹⁰⁾

Vdrli so konfederati
 po Poljski, Volinji,
 po Litvi in po Moldavi
 in po Ukrajini;
 vdrli so, a pozabili
 svobodo rešiti,
 zvezali so se z židovi,
 ž njimi vkup pleniti.
 Rušili so in morili,
 s cerkvami kurili . . .
 A v tem času hajdamaki
 nože so svetili.¹¹⁾

II. Halajda.

„Jarema! herš tu, hamov sine!¹⁾
 kobilo brž privedi mi,
 odnesi čevlje gospodinji,
 a meni vode prinesi.
 Pometi hišo, drv napravi,
 gosem in puram žita daj,
 in pojdi v klet in pojdi h kravi.
 A brže, hame! . . . Počakáj!

nato pa beži brž v Viljšano! 2)
 Nam treba hrane. Pokloní
 Jarema se in odhiti.

Takó žid podli na vse rano
 kozaka je nadlegoval.
 Jarema vклонil se, ni znal,
 ni znal siromaček, da so zrasla krila,
 da v nebo se dvigne, kadar jih razpné,
 ni znal! se je vклонil . . .

O Bože moj mili!
 težko pač je žiti, a žiti se če;
 gledati se hoče, kak solnčece seva,
 slušati se hoče, kak morje odmeva,
 kak ptica ščebeče in lesi šumé,
 in črnoobrva v gaju pesmi peva . . .
 O Bože, kak žiti veseli srcé!

Sirota Jarema, sirota uboga:
 nima sestre, brata, sam v sveti živi!
 Hlapec, rob židovski, zrasel je na pragi,
 a ne kolne sreče, ljudij ne mrzí;
 in zakaj jih kleti? Ali oni znajo,
 kogá naj se boža, kogá naj kazní?
 Naj se le gostijo! . . . Sreča skrbi zanje,
 a sirota zase sama naj skrbi!
 Prigodi se včasih, tihcema zaplače,
 to pa ni od tega, ker srce boli:
 česa se domisli, ali kaj zagleda . . .
 pa gre spet na delo. Tako se živi!
 Čemu oče, mati, visoke palače,
 ko pa govoriti s srcem ni srcá?

Sirota Jarema — sirota bogata,
 ker ima plakati, peti s kom imá:
 črni sti očesci — jasni mu zvezdici,
 v vroče mu objeme — beli sti ročici,
 srce je devojke, ljubeče srcé je,
 da le on zahoče, plače in se smeje.

Tak je, glejte, moj Jarema,
 sirota bogata.
 Tak-le bil sem tudi jaz kdaj.³⁾
 Prešlo je, dekleta . . .
 Minulo je, razšlo se je,
 sleda ni ostalo.
 Srce mi medli v spominu . . .
 Zakaj ni ostalo?

Zakaj ni ostalo, se mi radovalo?
 lajše bi izlival tugo in solzé.
 Svet je vzal, ker njemu bilo je premalo.
 „Kaj bo njemu sreča? ni mu treba je:
 on je itak bógat . . .“

Bogat sem na krpah
 in na drobnih solzah — da bi jih ne trl!
 Sreča, moja sreča! kje te bom uzrl?
 H meni, h moji hiši, zopet se okreni,
 ali se prisnij vsaj . . . spanec je zamrl!
 Oprostite, dobri ljudje,
 če to sem ne spada,
 toda kletó zlo — zli dnevi
 komu li dopada?
 Morda srečamo se še kdaj,
 dokler bom okoli

v svetu za Jaremo hodil,
 ali — več nikoli.
 Zlo, ljudje, povsod le zlo je
 ni se kam priviti:
 kamor nagne se usoda,
 tja se je kloniti, —
 tiho se, smeje kloniti,
 da bi ne spoznali
 ljudje, kaj je v srcu skrito,
 ne sočustvovali;
 ker njih milost — naj se sniva
 njemu, ki je v sreči,
 a nikdar naj ne siroti
 sniva se trpeči!
 Raje hotel bi molčati,
 toda ne umejem.
 Izlivaj se, slovo-solze:
 solnčece ne greje,
 ne posuši. Poslovim se
 s svojimi solzami, -- *)
 a ne z bratom in ne s sestro —
 z nemimi stenami
 na tujini . . . A dotlej spet —
 vrnem se v gostilno,
 kaj se tam godi?

Židovče

se tresoč je naslonilo
 nad leščerbo: šteje groše
 pri postelji kletu.
 A v postelji . . kak je vroče! . .
 snežnobebe roke

čez posteljo je razstrla
in jih razgalila ...
rdeči, kot da bi divja
roža v gaji bila —
deva mlada ... Kak je vroče
na pernicah biti!
Kakor da bi sama bila;
ni s kom govoriti —
sama šepče. Neizrazno
lepa judinjica!
To je hčerka, a to oče,
vragova mošnjica!
Stara Hajka spi na podu
v strganih pernicah.
In Jarema? Vzel je torbo
in odšel v Viljšano.

III. Konfederati.

„Odpri nam, prokleti jude!
sicer boš tepen ... brž odpri!
Vlomite duri, da vun pride
ostuda stara!“

— „Potrpi!“

Počajte malo!“

— „Z nagajami!

uho ti svinjsko! Le ne daj
šaliti se!“

— „Jaz? s pani? z vami?“

Bog vari! koj, le vstanem naj,
jasnovelmožni (tiho) — prasci!“

— „Pane polkovnik, duri strí!“

Steró se duri... bič leti
in maže v zdolž judovsko pleče.

— „Zdravo, svinja, zdravo, jud,
zdravo, vragov sine!“

In z nagajem in z nagajem.

A žid krivi pleče:

— „Ne šalite se, oj pane!
v hišo, dober večer!“

— „Še enkrat, vrag! še! zadosti!
prokleti, oprosti!“

„Dober večer! Kje pa hči je?“

— „Umrła, panovi!“

— „Lažeš, juda! z nagajámi!“

Drli nanj so v novo.

— „Oj, paniči, golobiči,
ni je, Bog me čuje!“

— „Lažeš, podlež!“

— „Ako lažem,
naj me Bog kaznuje!“

— „Ne, Bog, a mi. Daj priznati!“

— „Čemu jo skrivati,
ko bi bila? Če se lažem,
pa proklet naj bodem!...“

— „Ha, ha, ha, ha!... Pani, zlodej
poje litanije.

Pokrižaj se!“

— „Kako neki?
bogme, ne umejem.“

— „Glej, takó le...“

Ljah se križa,
a za njim se juda.

„Bravo! zdaj smo te krstili.¹⁾“

No, za tako čudo
 daj pitnine, mosti-pane! ²⁾
 Čuješ, kristijane?
 Daj pitnine!

— „Brzo, brzo!“
 kričé kot zbesneli,
 kričé Ljahi, a po mizi
 vrč napolnjen kroži.
 „Jeszcze Polska nie zginieła!“ ³⁾
 vpije mož pri moži.
 „Daj še, jude!“

In krščenec
 iz kleti pa v hišo
 leta, bega in naliva;
 a konfederati
 vsi kričijo: „jude! meda!“
 Jud se urno giblje.
 „Cimbal! sviraj, pasja vera!“
 Krčma vsa se ziblje —
 krakovjaka reže tolpa, ⁴⁾
 valjček in mazura.
 Jud pa gleda in potiha:
 „Šlahtiška natura!“

— „Dobro, dosti! zdaj zapoj nam!“
 „Ne umem, za Boga!“
 — „Ne roti se, pasja koža!“
 „Ktero li?“ „Ubogo?“

„Živela je Anca,
 pokveka uboga,
 rotila se, molila je
 reva bolnonoga;

na panščino ni hodila,
toda za fantiči
potiho je, prelepo je
tja po zeleničji.“

— „Dosti, dosti, ta ni lepa:
to pojó shizmati.“⁶⁾

„Ktero pa? to morebiti?
čajte, da se spomnim...“

„Predi panom Hvedorom
krevlja jud z naporom,
in spredi
in zadi
predi panom Hvedorkom.“

— „Dobro, dosti! zdaj nam plačaj!“

„Šalite se pani:
zakaj li?“

„Za poslušanje.

Ne krivi se, kleti!

Tu ni šale. Daj denarja!“

„Kje mi ga je vzeti?

ni beliča nimam; bogat
z milostjo sem pansko.“

— „Lažeš, pes! priznati moraš!

No, le brzo, pani,
s palicami!“

— Žvižg odmeva,
spet krstijo Lejba.⁷⁾

Tepli so ga, da od njega
perje je letelo...“

„Oj, za Boga, ni beliča!
jejte moje telo!“

Ni beliča, pomagajte!

— „Mi pomoči damo.“

— „Čakajte, povem vam nekaj.“

— „No, pa poslušajmo,
pa ne laži, z vsemi vzdih
laž ti ne pomože.“

— „Ne, v Viljšani...“

— „Tvoji groši?“

— „Moji?... o moj Bože!
Ne, jaz pravim, da v Viljšani...
viljšanski shizmati...“

— „Tri družine in po štiri
živé v eni bajti!

To mi znamo, ker smo sami,
jih takó obrali!“

— „Drugo mislim... oprostite...“

Da bi zla ne znali,
da o groših bi snivali.

Glejte, tam v Viljšani
v cerkvi... pri cerkvencu...
a hčerka Oksana!..

Bože! kakšna gospodična!
jej, kakó je krasna!

A zlatov — no, ne njegovih,⁸⁾
no, da le denar je.“

— „Da je le denar, vse eno!

Lejba se ne laže;
a da je takó v resnici,
naj nam pot pokaže.

Obleci se!“

Brž odšli so
Ljahi do Viljšane.

En konfederat pod mizo
 le pijan ne vstane,
 ker ne more, a se dere
 vinjen in radosten.

IV. Cerkvenik.

U gaju, gaju
 veter ne veje,
 mesec visoko,
 zvezde sijéjo.
 Pridi vun srce, —
 težko te čakam,
 dasi le hipec,
 ribica moja!
 Pridi, golobka,
 in zagrliva
 in potoživa,
 kjer jaz daleko
 to noč odidem.
 Pridi vun, ptička,
 srčece moje,
 dokler sva blizu,
 in zagrliva.
 Oh, težko, težko!

Takó le, hodeč po gaju,
 v noč Jarema poje,
 čaka, čaka, a Oksane
 ne dočaka svoje.
 Zvezde sijejo, sred neba
 sveti bledolici!

Vrba slavčeka poslušá,
 gleda se v krnici;
 na kalini, tam nad vodo,
 tak drobní, zdihuje,
 kakor da bi znal, da deve
 kozak pričakuje.

A Jarema po dolini
 jedva-jedva stopa,
 in ne gleda, in ne sluša...
 „Čemu mi lepota,

Ko mi nikjer v svetu ni najti sreče?
 Leta mi mladostna marno potekó,
 osamljen sem v svetu, brez sreče, rodbine –
 slabotna travica sred tuje ravnine;
 slabotno travico vetri raznesó:
 tak i ljudje mene ne znajo, kam deti.
 Zakaj ste ostavili vsi me, zakaj?
 Biló eno srce, le eno v vsem sveti,
 ena duša verna, pa vidim, da zdaj
 i ta me zapušča.“

In solze privró mu.

Zaplakal je revež, z rokavom otrl.
 „Ostani mi zdrava! Na daleki poti
 ali srečo najdem, ali bom umrl
 tužno za Dniproóm... A ti ne zaplačeš,
 in ti ne boš zrla, kak vrani ključó
 te oči mi črne, oči te kozaške,
 ki jih poljubljala si ti mi srčnó!
 Solzâ mojih zabi, pozabi sirote,
 pozabi priseganj, drugega iskáj; –
 jaz nisem za tebe; jaz v sivi svitini,¹⁾
 a ti si cerkvenka... oj nesreče moje!

Pozabi me, ptička, nikar ne tarnáj;
 a ko boš začula, da so v tuje polje
 zagrebli Jarema, — tiho molí zanj,
 sama, srce, na vsem svetu
 vsaj ti zanj pomoli!“

In zaplakal siromak je,
 se na kij naslonil.
 Plače in tuguje tiho . . .
 Šelest! . . . kri zastane:
 sem po gaju kot lisica
 krade se Oksana.
 Zabi . . . steče in objame . . .
 „Srce!“ omedlita.
 Dolgo-dolgo samo — „srce,“
 in spet onemita.

„Dosti, ptička!“
 — „Le še malce,
 še . . . še . . . sivokrili!
 vzemi dušo . . . še . . . še enkrat . . .
 kak sem se vtrudila!“
 — „Odpočij si, zvezda moja,
 z neba si zletela!“
 In na svitko kot zvezdica
 je smehljaje sela.
 „Sedi tudi ti kraj mene.“
 In sta se objela.
 „Srce moje, zvezda moja,
 kod si ti blestela?“
 — „Danes sem se zakasnila:
 oče naboglén je,
 in sem morala mu streči . . .

— „A ti ni mar mene?

— „Kakšen pa si ti, za Boga!“
Solze zablesté ji.

— „Nič ne plači, saj se šalim.“

— „Daj se!“

Se nasmeje.

Z glavico se je sklonila,
kot da bi zasnula.

„Glej, Oksana, jaz se šalim,
a ti resno jočeš.

No, ne joči, gledi vame,
jutri me ne bodeš.

Jutri bodem jaz daleko,
daleko, Oksana.

Jutri v noč dobim v Čigrinu
nož blagoslovljeni.

Dal mi bode srebra-zlata,
dal mi bode slavo;

in oblečem te, obujem, —
posadim kot pava, —

na prestol, kakor hetmanko,
in te bodem gledal;

tja do smrti te bom gledal.“

— „A mordá me zabiš?

Ko obogatiš, pa v Kijev
mi odideš s pani,

šlahtice si tam poiščeš,
pozabiš Oksane!“

— „Ktera lepša je od tebe?“

— „Ne vem, — morebiti.“

— „Boga srdiš, moje srce,
lepše ni dobiti

ne na nebu, ni za nebom,
ni za sinjim nebom,
ni za sinjim morjem
lepše najti ni od tebe!“
— „Kaj mi to govoriš?
spameti se!“

— „Res je, ribka!“
In v novo in v novo.
Kakor vidite, sta dolgo
tako govorila;
poljubljala, objemala
sta se na vse sile;
sta plakala, se rotila,
in se spet rotila.
Ji Jarema je razkladal,
kako bosta žila,
kak jo vso okuje v zlato,
kak bo sreča mila . . .
kak zatrejo hajdamaki
Ljahe po Ukrajini,
kak on bode gospodaril,
ako ne promine.
Slušati to že preseda. ²⁾
— „Glej ga, zdi se, kot da res mu
že preseda.“

Mati

pa in oče, ko uzreta,
da ve, moje ljube,
čitata o takem čudu —
v greh vam bosta štela!
Takrat, takrat — pa pustimo!
a je zanimivo!

In potem bi vam še pravil,
 kakó zagoreli
 nad vodo kozak pod vrbo
 v objetju tuguje;
 a Oksana, kot golobka,
 grli, poljubuje;
 in zaplače, omedleje
 in glavico klone:
 „Srce moje, sreča moja!
 mili moj sokole!
 „Moj! . . . še vrbe so klonile,
 slušat taki govor.
 To je govor! Ne povem ga,
 moje črnoobrve,
 ne povem ga zdaj na večer,
 bi ga še snivale.
 Naj razideta se zopet,
 kot sta se sestala —
 tiho, tiho in prav nežno,
 da bi kdo ne videl
 ni solzic dekliških drobnih,
 ni kozaških vernih.
 Naj le gresta . . . morda še kdaj
 se na tem-le sveti
 snideta . . . Li doživimo?

A med tem se sveti
 iz vseh oken pri cerkvencu.
 Kaj se tam dogaja!
 Treba videti in deti . . .
 Bog ne daj nam zreti!

Ne daj nam Bog zreti, ni pripovedati,
 ker je na sram svetu, ker boli srcé!
 Le pogledjte; to so, to konfederati,
 ljudje, ki so zbrani, da prostost brané!
 Branijo, prokleti! . . .³⁾ Bodi kleta mati,
 in dan in pa ura prokleta naj bo,
 ko je porodila na zemljo to zlo!
 Pogledjte, kaj delajo v hiši cerkvenca,
 peklenska deca. V peči gori,
 po celi hiši ogenj sveti,
 a v kotu kleti jud drhti⁴⁾
 kot pes; kričé konfederati
 cerkvincu: „Reci ali umrí,
 kje so denarji?“

On molči.

Z motvozom zvežejo mu roke,
 ob tla ga bijejo — je ni,
 besede niti.

„Malo muke!

Miljave, smole prinesí!

Kropite ga! Brž mraz te mine!

hitreje ga kropiti daj!

Povej! ničvrednež! . . . Ni ne zine!

Predrzna beštija! Le čaj!“

Miljave v škornje nasujó mu . . .

„Še v teme žebelj mu zabij!“

Ni iztrpel te svete kazni,

na tla je revež pal. Umrí,

umrí brez svete izpovedi!

„Oksana, hčerka!“ in umré,

Ljahi zamišljeni stojé,

dasi zapečeni.

„Kaj zdaj?

Panovi — sveta! Presodimo.
Zdaj ž njim nič več početi ni.
Zažgimo cerkev!

— „Pomagajte!

kdor v Boga veruje!“ kriči
glas na dvorišču na vse sile.
Ljahi odrvené. „Kedó je?“
Oksana v dveri: „Ubili! ubili!“
Medli in pade. Starši njih
je z roko mahnil svoji četi,
in mrka šlahta je kot psi
odšla za dveri. Sam nazadnje
nesvesto vzame . . .

Kje si ti,

Jarema, kje si? gledat pridi!
A on prepeva potujoč,
kak Nalivajko bíl je Ljahe. ⁵⁾

Ljahi izginili so v noč,
in ž njimi pol živa Oksana.
Le tu in tam psi po Viljšani
zalajajo in onemé.
Beleje mesec! Ljudje spé,
in spi cerkvenec . . . Več ne vstane:
na vek pravični je zaspal.
Ugašal ogenj je pomalo,
ugasnil . . . Trup je kot zdrhtal,
in tužno v hiši je postalo.

V. Praznik v Čigirinu.

Hetmani, hetmani! ko bi vi zdaj vstali,
 vstali, se ozrli na ta Čigirin,
 ki ste ga zidali, kjer ste panovali!
 težko bi plakali, ker bi ne spoznali
 več kozaške slave, revnih razvalin.
 Bazarji, kjer vojska, kot rdeče morje,
 pred bunčuki ¹⁾ stala je, kot da gori,
 a jasnovelmožni ²⁾ na vranem bil konji:
 z bulavo ³⁾ zablisne — morje zakipí . . .

Zakipi in se razlilo
 v step je in tokave;
 zlo pred njimi omedleva,
 zad pa za kozaki —
 kaj bi pravil — je minilo!
 kar je pa minilo,
 tega ne pomnite, bratje . . .

— — — — —
 Kaj pa imaš od spomina?
 spomniš se, — zaplačeš.
 A le zremo na Čigirin,
 nekedaj kozaški! ⁴⁾

Izza lesa, izza megle
 mesec v svod se vije,
 rdeči okroglolici,
 gori, a ne sije,
 kot bi znal, da ni potreba
 ljudstvu njega svita,
 da požarji Ukrajino
 zgrejó, razsvetijo.

Mrak je padal, a v Čigrinu
 bilo kot v grobini
 tužno — tužno je. (Tak bilo
 je po vsi Ukrajini,
 ko ob noči Makovija ⁵⁾
 nože so svetili).

Čuti ni ljudij; čez bazar
 tičmiš kostnokrili
 leta semtertja; na paši
 sova se oglašá.

Kje je ljudstvo? ... Nad Tjasminom, ⁶⁾
 tam v temotnem gaji
 se je zbralo; stari, mali,
 ubogi, bogati
 slavnosti velike družno
 čakajo kot brati.

V gaju temotnem, v zeleni dobravi,
 na priponi konji otavo skubó;
 vsedlani konji, na pohod gotovi —
 kam neki odidó? Kogá ponesó?
 Glej kogá, ozrí se: ležé po dolini,
 kot da so pobiti, ni glasu od njih.
 To so hajdamaki. V pomoč so Ukrajini
 orli prileteli; oni raznesó

Ljahom, judom kazen,
 za kri in požare
 s peklom hajdamaki Ljahom povrnó.

Po temni dobravi stojé
 vozovi orožja jeklarne
 carice, pane radodarne ⁷⁾ —
 umela komu dati je.

Bog daj ji dobro! naj caruje,
 naj ji ne škodi, ko ne čuje! ⁸⁾
 Med vozi stati moči ni:
 kot bi na jug, je priletelo
 s Smiljanščine ⁹⁾ in Čigirina
 prosto kozaštvo, staršina;
 na resno delo je privrelo.
 V kirejah ¹⁰⁾ črnih šeta panstvo
 kozaško, kakor en edin,
 po tiha hodi, se zgovarja
 in pogleduje na Čigrin.

Prvi starejšina.

Stari Golovatij ¹¹⁾ nekaj zelo premišljuje.

Drugi starejšina.

Modra glava! sam sedi v pristavi, kakor da
 bi ničesar ne vedel, pa le poglej ga — skoz in
 skoz je Golovatij, „Česar sam ne izvršim,“ pravi,
 „sinu izročim.“

Tretji starejšina.

Pa tudi sin je že prebrisan: Včeraj sem srečal
 Zaliznjaka: take reči pripoveduje o njem, da ga le
 pustimo! „Koševi ¹²⁾ bo še,“ pravi, „in kaj češ več?“
 a morda bo še hetman, ako je res . . .

Drugi starejšina.

A Honta, kaj pa on? in Zaliznjak? Hontu je
 sama . . . sama pisala: „Kadar, pravi“ . . . ¹³⁾

Prvi starejšina.

Molčite malo, zdi se mi, da zvoni!

Drugi starejšina.

O ne, le ljudje hrumijo.

Prvi starejšina.

Hrumé, dokler Ljahi nočijo. Oh, stare glave in razumne;¹⁴) lahkomiselni so, in predelujejo lemež v šilo. Kjer je meh, ni treba torbe. Kupili so hrena, treba ga pojesti: plakajte oči, tudi če imate izkočiti: so videli, kaj so kupovali; denar se ne izgubi! A oni to mislijo, mislijo, ni na glas ni molčé; a Ljahi se domislijo — pa imaš, vse propade! O čem se tam posvetujejo? Zakaj ne zvonijo? S čim pomiriš narod, da ne bo delal hrupa? Tu ni samo deset duš, ampak vsa Smiljanščina, hvala Bogu, ako ne vsa Ukrajina. Hej, ali čujete? pojejo.

Tretji starejšina.

Res, nekdo poje; moram ga iti ustavit.

Prvi starejšina.

Pusti ga, naj poje, samo da bi ne glasno.

Drugi starejšina.

Čujte, Vlah je menda. Ni se mogel premagati stari bedak; tako je, mora, kaj mu češ.

Tretji starejšina.

A modro poje. Kadar ga slišiš, vsakikrat poje drugo. Prikradimo se tje, bratje, bomo poslušali; med tem bo pa zvonilo.

Prvi in drugi starejšina.

No, zakaj pa ne? pa pojdimo!

Tretji starejšina.

Dobro pojdimo!

(Starejšine so skrivaj obstali za dobom, pred dobom pa sedi slepi kobzar; krog njega so Zaporožci in hajdamaki. Kobzar poje slovesno in neglasno.)

Kobzar.

„Oj vi Vlahi!¹⁵⁾ le malo,
 malo vas je ostalo:
 in vi, Moldavani,¹⁵⁾
 zdaj niste več pani.
 Vaši gospodarji —
 sluge so tatarjem
 in turškim sultanom,
 v vezi zakovani!
 Dosti, ne tožite;
 lepo pomolite,
 z nami se bratite,
 s kozaki držite:
 pomnite Bogdana,¹⁶⁾
 starega hetmana;
 vnovo boste pani,
 pa, kot mi, le z nožmí,
 svetimi nožmí,
 in z batkom Maksimom.¹⁷⁾
 To noč nastopimo,
 Ljahe pobesimo,
 in tak nastopimo,
 da še peklo se zavzame,
 da nebó se vname...
 Dobro nastopimo!“

Zaporožec.

Dobro nastopimo! Prav poje stavec, če ne laže, ej, kakšen kobzar bi bil to, če bi ne bil Vlah!

Kobzar.

Saj tudi nisem Vlah; bil sem nekdam v Vlaščini, in zato me ljudje imenujejo Vlaha, sam ne vem, zakaj.

Zaporožec.

No, naj bo, kakor hoče. Zapoj še katero. No le, o batku Maksimu udari.

Hajdamak:

Pa ne glasno, da ne bo čula staršina.

Zaporožec:

Kaj nam pa mari vaše staršine? Če bo začula, bo poslušala, če ima s čim, pa je. Mi imamo enega staršega — batka Maksima; a on mu dá še karbovanec,¹⁸⁾ če bo slišal. Poj, starče božji,¹⁹⁾ ne poslušaj ga.

Hajdamak.

Pa je vendar tako, človek; jaz to vem, to namreč: pani niso taki, kakor podpanki!²⁰⁾ ali, dokler solnce vzide, ti rosa oči izje.

— Zaporožec.

Lažeš! poj, stavec božji, katero koli znaš, sicer ne dočakamo zvona — pozaspimo.

Várite se, vražji Ljahi,
stekli psi, divjaki –
Zaliznjak po Črni poti ²¹⁾
ide s hajdamaki.“

Zaporožec.

Da, tako je! dobro je popeval, ni kaj reči:
prikladno je pa tudi in res. Dobro, bogme, dobro!
Kar in kakor če, zapoje. Bog plačaj, Bog plačaj.

Hajdamak.

Jaz nisem vsega razumel, kar je pel o haj-
damakih.

Zaporožec.

Kakšen zabit osel si ti, zares! Vidiš, kaj je pel:
da bi se hudobni Ljahi, stekli psi, kesali, ker gre
Zaliznjak s hajdamaki po Črni poti Ljahe klat,
vidiš . . .

Hajdamak.

In obešat in pobivat! Dobro, za Boga, dobro!
Takó je, takó! Bogme, res bi dal karbovanec, če
bi ga ne bil včeraj zapil! Škoda! Naj le stara crkne,
bo več mesa. ²³⁾ Posodi mi, te prosim, ti vrnem
jutri. Zapoj še kaj o hajdamakih!

Kobzar.

Po denarju ne hlepim dosti. Če se vam pa
ljubi poslušati, bom pel, dokler ne ohropem; ko
pa ohropem — čašo, in še eno čašo one „leda-
ščice - živice, ²⁴⁾ kakor ji pravijo, in potem pa še
kaj zapojem. Poslušajte, gospoda moja!

Várite se, vražji Ljahi,
stekli psi, divjaki –
Zaliznjak po Črni poti ²¹⁾
ide s hajdamaki.“

Zaporožec.

Da, tako je! dobro je popeval, ni kaj reči:
prikladno je pa tudi in res. Dobro, bogme, dobro!
Kar in kakor če, zapoje. Bog plačaj, Bog plačaj.

Hajdamak.

Jaz nisem vsega razumel, kar je pel o haj-
damakih.

Zaporožec.

Kakšen zabit osel si ti, zares! Vidiš, kaj je pel:
da bi se hudobni Ljahi, stekli psi, kesali, ker gre
Zaliznjak s hajdamaki po Črni poti Ljahe klat,
vidiš . . .

Hajdamak.

In obešat in pobivat! Dobro, za Boga, dobro!
Takó je, takó! Bogme, res bi dal karbovanec, če
bi ga ne bil včeraj zapil! Škoda! Naj le stara crkne,
bo več mesa. ²³⁾ Posodi mi, te prosim, ti vrnem
jutri. Zapoje še kaj o hajdamakih!

Kobzar.

Po denarju ne hlepim dosti. Če se vam pa
ljubi poslušati, bom pel, dokler ne ohropem; ko
pa ohropem – čašo, in še eno čašo one „leda-
ščice - živice, ²⁴⁾ kakor ji pravijo, in potem pa še
kaj zapojem. Poslušajte, gospoda moja!

„Hajdamaki so nočili
v zeleni dobravi,
na priponi pasli konji,
sedlani, gotovi.
Nočevali ljaški - panki
v krčmah so z judovi,
in napili se, stegnili,
in . . .“

Vsi.

Čakaj malo, zdi se nam, da zvoni. Čuješ? . . .
še enkrat . . . o!

Kobzar.

„Zazvonili, zazvonili!
Luna v gaju sveti.
Vi pojdite zdaj, molite,
jaz pa čem dopeti.“

Hajdamaki so drvili,
da ječé lesovi
niso vlekli, a na plečih
čumaške volovske
nesó vozé. A za njimi
slepi Vlah iznova:
„Hajdamaki so nočili
v zeleni dobravi.“
Vleče se, golči po tiha
in ne ve, kaj reči.
– „No, le drugo, starče božji!“
Z vozovi na plečih
vpijejo mu hajdamaki.

— „Dobro, hlopci, nate!
takó! takó! dobro hlopci!
A le brž, junaki,
uberímo!“

Zemlja tré se, ²⁵⁾
oni pa z vozovi
ž njim režó jo. Kobzar svira
in dodaje s slovi:

„Oj hop, taki tak! ²⁶⁾
kliče Anco kozak:

— Pridi, Anca, zveselim te,
pridi, Anca, poljubim te;
pojva, Anca, do popa,
k Bogu pomoliva;
a ni žita ni snopa,
vari varenice. ²⁷⁾

Se poročil, solze točil
je uboga reva;
v prtenini rase deca,
a kozak prepeva:

— I po hiši ti-ni-nje
i po dvoru ti-ni-nje,
vari, ženka, linje, ²⁸⁾
ti-ni-nje, ti-ni-nje!“

-- Dobro! dobro! le še! le še!“
kričé hajdamaki.

„Oj hop, moji mili!
Ljahi piva so zvarili,
a mi bomo pirovali,
ljaške panke napajali,

ljaške panke napojili,
 oj hop, taki - tak!
 kliče pano kozak:
 – Pana, ptička moja!
 pana, sreča moja!
 ne srami se, daj ročico,
 pojva, zaplešiva;
 naj ljudem se hudo sniva,
 a midva le pojva
 a midva le pojva,
 a midva sediva.
 Pana, ptička moja,
 pana, sreča moja!“

– Le še, le še!

„Ko bi le bil, ali tak, ali tak,
 Ko bi le bil zaporoški kozak,
 ko bi le bil zoromlad, zoromlad,
 me po hiši vodil rad, vodil rad.
 Strah me je še žiti,
 s starim dedcem se mučiti,
 ko bi le bil . . .“

– „Hu, hu, zverine! ne norite! ²⁹⁾
 Poglej, razšli so se! A ti,
 ti stari pes, kjer je moliti,
 noriš kot ajd. Hu, vragi vi!“
 Kriči otáman. Obstoji;
 že cerkev zrejo. Poje djak. ³⁰⁾
 Popi s kadihom in kropilom;
 vsa truma – kot en hajdamak,
 ne dá ni glasa – — — Med vozove

s kadili popi so odšli,
 za njimi korogve³¹⁾ nesli
 baš kot velikonočne dnove.
 „Molite, bratje, zdaj molite!“
 dekan³²⁾ pričjenja govoriti.
 „Čigrinu svetemu nakrog
 z neba dopošlje stražo Bog,
 in ga razpeti ne pusti.
 A vi Ukrajino branite:
 v roké krvniku ne pustite,
 da mati v njih izkrvavi.
 Od Konaševiča³³⁾ pa dóslej
 požar ne gasne, ljudje mró,
 ginó v zaporih goli, bosí . . .
 Deca nekrščena rastó,
 kozaška deca; a dekleta! . . .
 kozaške zemlje dični kras,
 pri Ljahu vene, kot prej mati,
 in nepokriti njihov las³⁴⁾
 jim je v sramoto; črne oči
 gasnejo v robstvu; ni sestré
 kozak oteti voze noče,
 sam mreti ne sramuje se
 v ljahovem jarmu . . . gorje, gorje!
 Molite, deca! Strašen sôd
 Ljahi v Ukrajino nesó —
 in zaječijo črne gore . . .
 Pomníte pravičnih hetmanov:
 kje so gomile? Kje leži
 ostanek slavnega Bogdana?³⁵⁾
 Kje Ostrjaničina stoji,³⁶⁾
 dasi neznatna le gomila?

Kje Nalivajkova? je ni! ³⁷⁾
 Živega in mrtvega so spalili.
 Kje je Bogun in vojniki? ³⁸⁾
 Ingul po zimi zamrzuje — ³⁹⁾
 Boguna ni, da bi jezil
 ga s trupi šlahte. Ljah piruje!
 Bogdana ni, da še rdečil
 bi Žolte Vode, Ros zeleno. ⁴⁰⁾
 Korsun tuguje starodavni:
 Ga ni, da jad bi ž njim delil.
 A Aljta plače: „Teško žiti!
 Jaz sahnem, sahnem...“ Hej, Taras! ⁴¹⁾
 Ga ni, in ni pri batku dece!
 Bratje, ne jokajte! za nas
 svetniki so in truma cela
 arhistratega Mihaela.
 Ni za gorami kazni čas.
 Molite, bratje!“

In molili
 kozaki verno so, srčno,
 verno kot deca; ne tožili,
 to mislili so . . . kar zakrili ⁴²⁾
 kozakom prapor nad glavó!
 Jedino dobro, jedina slava —
 beleje zastava.
 še to snemó . . .

A dijakon:
 „Naj sovrag pogine!
 Vzemite nože! posvečene!“
 Udarijo v zvonove,
 hrumi po gaju: „Posvečeni!“
 da srce ledeni!

„Posvečeni, posvečeni!
Gini šlahta, gini!“
Jih razdali, zabliščali
so po vsej Vkrajini. ⁴³⁾

VI. Tretji petelini. ¹⁾

Še dan Ukrajino mučili
so kruti Ljahi, en edin,
en dan edin sta še tožila
i Ukrajina i Čigrin.
In minul dan je Makovija,
veliko slavje v Ukrajini,
minul, in Ljah in judov sin
z žganjem, s krvjó sta se pojila,
shizmata ²⁾ klela, ga mučila,
ker vzeti ni bilo nič več.
A hajdamaki so čakali,
da odidó lopovi leč.
Polegli so, a niso znali,
da ne vstanó nikoli več.
Zasnuli Ljahi so, a judje
še v noči štejejo denarje,
brez luči štejejo, sleparji,
da ne ugledajo jih ljudje.
Potem so legli na zlató
in v snu nečistem pozaspali.

Vsi spé... o da na veke bi zaspali!
A v tem času je mesec gledat priplul
i nebo in zvezde, in morje in zémljo,

in gledat na ljudi, kaj oni počnejo,
 da sporočil zjutraj o vsem bi Bogú.
 Sveti bledolici na vso Ukrajino,
 sveti . . . ali vidi mojo sirotico,
 Oksano z Viljšane, sirotno srce?
 Kje li jo morijo, kje ona tuguje?
 vé zanjó Jarema? vé zanjó, li čuje?
 Pogledamo potem, a sedaj ne te,
 te vam ne zapojem — drugo bodem raji!
 Zlo — in ne dekleta — rajalo bo v nji.
 Nesrečo opeval v kozaškem bom kraji;
 slušajte, da deci poveste jo vi,
 da ti vnukom bodo pripovedovali,
 kak kozaki šlahti so se maščevali,
 za to, ker panovati dobro znala ni.

Šumorela Ukrajina,
 dolgo šumorela,
 dolgo-dolgo kri po stepah
 tekla je, rudela.
 Tekla, tekla in splahnila.
 Stepe zelenijo;
 dedje spijo, a nad njimi
 gomile sinijo.
 Kaj to dé, da so visoke?
 nihče ne vé zanje,
 nihče verno ne zaplače
 in ne misli nanje.
 Nežni vetrček po tiho
 veje le nad njimi,
 samo rosa v mladem jutru
 s solzami drobnimi

jih umiva. Vzide solnce,
 posuši, ogreje.
 Kaj pa vnuk? ni mari njemu,
 dalje žito seje.
 Zlo jih je, a kdo pokaže
 Hontovo gomilo —
 kam pravičnega mučenca
 se je položilo?
 Kje Zaliznjak, verna duša,
 kje sedaj počiva?
 Težko! težko! . . . Krvnik³⁾ vlada,
 njih pa ne pomnijo.
 Šumorela Ukrajina,
 dolgo šumorela,
 dolgo-dolgo kri po stepah
 tekla je, rudela.
 In dan in noč hrup, topovi;
 zemlja tré se, vzdihá:
 tužno, strašno, a ko pomniš⁴⁾
 srce se nasmiha.

Oj mesec moj jasni! z visokega neba
 se skrij za pogorje, ker svita ni treba;
 strašno tebi bode, dasi zrl bi Ros,
 in Aljto in Seno⁵⁾; i tamkaj biló,
 kdo ve zakaj, krvi prelite je morje —
 a sedaj kaj bode! skrij se za pogorje;
 le skrij se, moj družé, da tebi ne bo
 na starost plakati . . .

Tužno-tužno sredi neba
 sije bledolici.

Tam nad Dniprom kozak ide,
 morda z večernice? ⁶⁾
 Ide tužen, neradosten,
 jedva vleče noge.
 Morda deva ga ne ljubi,
 za to, ker ubog je?
 O pač, deva njega ljubi,
 dasi je ubožen.
 Črnoobrvi, če ne pade,
 to bo še premožen!

Kaj je tužen črnoobrvi,
 grede — skoraj plače?
 Pač kako težko nesrečo
 sluti moj kozače:
 Srce čuti, ne pové pa,
 kak udarec bode.
 Mine hudo ... Okrog njega —
 kot bi izmrli ljudje.
 In ni psa ni petelina;
 samo izza gaja,
 nekje daleč uboge pare
 volki zavijajo.

Kaj mu mari! Gre Jarema,
 a ne do Oksane,
 ne v Viljšano na dosvitke, ⁷⁾
 med Ljahe zdivjane
 tja v Čerkase, ⁸⁾ tam se v tretje
 petelin začuje ...
 A tam ... a tam ... Gre Jarema,
 na Dnipr pogleduje.

Oj Dnipre moj, Dnipre, široki in silni!
 ogromno ti, batko, si v morje izlil
 kozaške krvi že; še poneseš, mili!
 Rdečil boš sinje,⁹⁾ a ne napojil —
 pa nocoj se opiješ. Peklensko slavje
 po vsi Ukrajíni nocoj završi;
 poteče ogromno, ogromno, ogromno
 šlahtiške krvi in kozak oživi;
 oživé hetmani, vsi v zlatem župani;¹⁰⁾
 vzbudi se spet sreča; zapoje kozak:
 „Ni juda, ni Ljaha!“ a v stepni Vkrājini —
 Bog daj, — spet zablisne bulava¹¹⁾ v zrak!“
 Tak misleč je hodil v strgani svitini¹²⁾
 nesrečni Jarema z nožem v rokáh,
 a Dnipr, kot bi slušal: široki in sinji,
 je burkal v valove, a ob vodáh
 grmi, vzdihá in zavija,
 vrbe pripoguje:
 grom gogoče, žarki blisek
 oblak pretrguje.
 Ide dalje naš Jarema,
 ide dalje v noči;
 ena misel se mu smeje,
 druga mu pa joče.
 „Tam Oksana, tam ljubó je
 i v sivi svitini;
 a tu . . . a tu . . . kaj še bode?
 morda še prominem!“ . . .
 A v tem času izza lesa
 petelin zapoje.
 „O, Čerkasi! . . . Bože mili!
 vari žitje moje!“

VII. Rdeča gostija.

Zvoni vsi so zazvonili
 po vsi Ukrajini;
 hajdamaki so zavpili:
 „Gini šlahta, gini!
 Gini šlahta! nastopimo,
 da oblak se zgreje!“
 Vsa Smiljanščina je vstala, —
 že oblak rdeje;
 a najprva Medvedovka
 segreva oblake.
 Žari Smila, Smiljanščina
 čez krvave mlake.
 Gori Korsun, gori Kamev,
 Čigirin, Čerkasi;
 zagori po Črni poti,
 in kri preлива se
 do Volinja. Po Polesji
 Honta zdaj piruje,¹⁾
 a Zaliznjak v Smiljanščini
 z damaščenko hruje
 po Čerkasih, kjer Jarema
 svoj nož preizkuša.
 — „Takó, takó! dobro deca!
 bijte pasje duše!
 dobro, hlopci!“ na bazarji
 Zaliznjak upije.
 Krog je peklo: hajdamaki
 po peklu besnijo.
 A Jarema — strašno zreti —
 kar po tri jih doli,

štiri meče! „Dobro sine,
mati jim oboli!³⁾

Môri, môri; v raju bodeš
še za esaula.³⁾

Drvi, sine! brzo, deca!“

In ta se je vsula

po goriščih, po hramiščih,

po kleteh — povsodi;

vse poklali, vse pobrali.

— „Zdaj bo, hlopci, dosti!

Trudni ste, zdaj odpočijte.“

Ulice, bazarji

s trupi in krvjó so kriti.

— „Malo kletim kazni!

le še treba jih mučiti,

da bi več ne vstali,

nekrščene klete duše.“

Na bazar se zbrali

hajdamaki so. Jaremo

Zaloznjak pozove:

— „Čuješ? pridi sem: ne boj se,
saj ne strašim, bogme!“

— „Ne bojim se!“ Snevši šapko
stal je kot pred panom.

„Odkodi si? Kdo si neki?“

— „Jaz, pane, iz Viljšane.“

— „Iz Viljšane, kjer cerkvenca
psi so ukončali?“

— „Kje? katerega?“

— „V Viljšani;

in bajé, ukradli

hčerko mu, saj ti je znana.“

— „Oksana, Oksana!“

Ko izgovori Jarema,
pa na tla se zgrudi.

„He, Mikola ... škoda hlopca;
stresi ga in vzbudi!“

Spet zavé se. — „Batko, brate!
ej da nisem stórok!

dajte nož in moč, in muke
ljaške sem vam pórok!

muke strašne, da se peklo
treslo bo, medlelo!“

-- „Dobro, sine! noži bodo
za to sveto delo.

Pojdi z nami do Lisjanke,
gremo kalit nože!“

— „Idem, idem, otamane,
batko ti moj, družé,

moj ljubljene! Na kraj sveta
grem, da le Oksano,

dasi iz peklá otamem ...

na kraj sveta, pane ...

na kraj sveta, a ne najdem,
ne najdem Oksane!“

— „Morda najdeš. A kak tebe
zovejo? tegà ne vem.“

— „Jaremo.“

— „A priimek?“

— „Ne poznam priimka!“

— „Si li pankert? Brez priimka —
zapiši, Mikola,

to v register. Pa naj bode ...

pa naj bode Goli,
tak zapiši!“

— „Ne, je grdo!“

— „No, pa morda Beda?“

— „Tudi ne!“

— „Počakaj malo,
piši pa Halajda.“⁴⁾

To zapiše.

— „No, Halajda,
pojdeš na plesišče.

Najdeš srečo... a ne najdeš...

Na noge, hlopčiči!“

I Jaremu dajo konja,

ki jim preostal je,

nasmehnil se je na vrancu

in spet zatarnal je.

Odjahali so na polje.

Plamené Čerkasi...

— „Ste vsi, deca?“

— „Vsi smo, batko!“

— „Hajdi!“

Po Dobravi

nad Dnipróm se razgrnila

je kozaška četa.

Vlah-kobzar pa zad za njimi

prav počasi šeta

in se vleče na konjiču

pevajoč kozakom:

„Hajdamaki, hajdamaki!

Zaliznjak koraka.“

Šli so dalje . . . a Čerkasi
gorijo, gorijo.

Mar jim, nihče jih ne gleda!

Smejó se, grdijo
kleto šlahto; ta klepeče,
ta kobzarja sluha.

A Zaliznjak jaše spredi
in napenja uha,
jaše dalje, kuri lulo
in ne reče slova;

a za njim Jarema nemi.

Zelena dobrava
in temni gaj, in Dnibr silni,
in visoke gore,

nebo, zvezde, dobri ljudje
in besneče morje —

vse propalo je! Ničesar

mu ne vzrejo oči,

kot ubit je. Težko mu je,
težko, a ne joče.

Ne, ne joče; ljuta zmija

žejno mu izpiva

vroč solze, dávi dušo,

srce mu izriva.

— „Oj ve, solze, drobne solze;
ve imate gorje.

Izmijte je! . . . težko! bedno!

i silnega morja,

i Dnipra, da izmil bi ljuto,⁵⁾

i Dnipra ne dostane.

Naj li dušo upropastim?

Oksana, Oksana!

kje si, kje si? Pokaži se,
 moja ti jedina.
 Oj ozrí se na Jarema!
 Kje si? Morda gine,
 morda težko kolne usodo,
 kolne in umira,
 li pri panu zakovana
 v kruti ječi hira.
 Morda misli na Jarema,
 misli na Viljšano,
 kliče njega. Srce moje,
 objemi Oksano!
 „Objemíva se, sokole!
 na vek omedliva.
 naj mučijo naju Ljahi, —
 nič ne začutiva . . .“
 Veje veter od Limana,⁶⁾
 topol pripogiba.
 Tugovala bo, jokala,
 zabi . . . in mogoče . . .
 bo v župani sama pani:⁷⁾
 a Ljah . . . Bože, Bože!
 kazni v peklo mojo dušo,
 izlij muke morje,
 kazen vso razbij nad mano,
 a ne kazni z gorjem
 takim srca: se raztrže,
 če bi bilo kamen.
 Sreča moja! Srce moje!
 Oksana, Oksana!
 Kam si šla, kam si se dela?
 Solze so polzele;

drobne, drobne so se vlile, —
 odkod so se vzele!
 A Zaliznjak hajdamake
 vstavi pa jim pravi:
 — „Hlopci v les! dani se, konji
 so se utrudili:
 napasimo jih,“ — in tiho
 v les so se poskrili.

VIII. Hupalivščina.¹⁾

Vzšlo je solnce; Ukrajina
 tu gorela, tlela,
 a tam šlahta, zaprši se
 v gradih je medlela.
 Skoz po selih so vešala;
 obešeni trupi —
 le staršine,²⁾ toda šlahte
 kup je le na kupi.
 Po ulicah, na razpotjih
 sami psi in vrani
 žrejo šlahto, kljujó oči;
 nihče jih ne brani.
 Nima kdo jih: le otroci
 in psi so ostali;
 ženske z burkljami celó so
 šle med hajdamake.

Tako le hudo je bilo
 po vsi Urajini!
 Hujše od peklá... zakáj pa,
 zakaj ljudstvo gine?

Istega očeta³⁾ deca, —
 žiti, se bratiti
 ni umela, ni hotela,
 treba se ločiti!
 Treba krvi, bratske krvi,
 ker mu ne privošči
 ni imetja v sobi, v dvoru,
 ni veselja v koči!
 „Brata ubijmo! dom zažgimo!“⁴⁾
 rekli so, storili.
 Menda vse so;⁴⁾ ne, sirote
 v kazen so pustili.⁵⁾
 V solzah rasle so, dorasle,
 izmučene roke
 razvezale — in kri za kri,
 in muke za muke!
 Srce mré, ko tega pomniš:
 deca stare Slave
 kri je pila, a kdo kriv je?
 razdor vere prave.⁶⁾

Dalje šli so hajdamaki
 po gozdéh, tokavah,
 a za njimi i Halájda
 z drobnimi solzami!
 Že so šli iz Boronivke,
 Verbinke: v Viljšano⁷⁾
 došli so. „Naj li poprašam,
 kako je z Oksano?
 Ne poprašam, da zakrijem
 svetu srčno rano.“
 A v tem času hajdamaki

pusté i Viljšano.
 Samo to-le praša dečka:
 „So cerkvenca ubili?“
 — „O ne, striček; oče dél je,
 da so ga spalili
 oni Ljahi, tam ležeči,
 in Oksano ukrali;
 a cerkvenca so na grobju
 včeraj pokopali.“
 Ni doslušal ... „Beži konjič!“
 Pustil je vajeti.
 „Oh da nisem mogel včeraj,
 včeraj že umreti!
 Danes pa, dasi umrjem,
 spet iz groba vstanem
 Ljahe mučit. Srce moje!
 Oksana, Oksana!
 Kje si?“

Onemí, zatoži,
 dalje gre po poti.
 Težko, težko se boriti
 z jadam je siroti.
 Dojde svojce. Borovikov⁸⁾
 pristavo prešli so.
 Še tli krčma in pa skedenj,
 Lejba vzrli niso.
 Jarema se nasmijal je,
 težko nasmijal je.
 Tu predvčeranjim pred judom,
 tu-le vklonjen stal je.
 Ali danes ... hudo mu je,
 da je zlo minilo.⁹⁾

Hajdamaki z nad tokave
so se povrnili.

Dečka gonijo pred sabo:
v strgani svitini,
v bornih cokljah deček teče
s torbico čez pleče.

„Čakaj, starec! čakaj malo!“

— „Nisem starec, pane!
nisem, glejte, hajdamak sem.“

— „Kak si zanemarjen!
odkod si?“

— „Iz Kerelivke.“

— „Li veš za Budišča? ¹⁰⁾
in jezero pri Budiščih?“

— „Tudi mi je znano,
tam je, in po tej tokavi
pridete do njega.“

— „Si li videl danes Ljahe?“

— „Nikjer ni jednega,
včeraj jih je bilo dosti.
Niso nam pustili

Ljahi vence posvetiti. ¹¹⁾

Zato smo jih bíli!

jaz in oče s svetim nožem;

mati pa je bolna,

sicer bi i ona.“

— „Dobro!

Ná, tu imaš, družé,
ta dukatič, ne izgubi!“ ¹²⁾

Vzel denar je zlati,

ga pogledal: „Bog vam plati!“

— „No, hlopci, le dalje!

toda slišite? brez šuma!
 Halajda, za mano!
 Jezero je v tej tokavi,
 in les je pod goro,
 v lesu pa zaklad. Prišedši
 tja, ga obkolimo,
 reci hlopcem. Morebiti
 še tam zalotimo
 stražo hramov.

Tja so došli,
 stopili krog lesa;
 gledajo – nikjer nikogar...
 „Tukaj so, sto besa!
 Kaj so hruške vse rodile!
 Vse se dol poklati!
 Brže! brže! Tako! tako!
 In konfederati
 so popadali na zemljo —
 kakor gnile hruške:
 bíli so jih in morili,
 dobro jim kozakom!¹³⁾
 Našli so zaklade, vzeli,
 v vreče jih nasuli
 ljaške, in ostudo dalje
 kaznovat so hruli.

IX. Gostija v Lisjanci.¹⁾

Mrak je padal. V dalj Lisjanka
 vse je razsvetila:
 tukaj Honta z Zaliznjakom
 lule sta kurila.²⁾

Strašno, strašno sta kurila!
 Peklo ne umeje
 tak kuriti. Gnilič Tikič
 od krvi rdeje
 šlahtiške in pa judovske;
 a nad njim goriti
 hišica in pa palača,
 kot da vsoda bíti
 hoče šlaho in prostaka.
 A na sred bazarja
 stoji Honta z Zaliznjakom,
 „Kazni Ljahom!“ vpije,
 „Kazni Ljahom na kesanje!“
 I deco kaznijo.
 Vzdiha, plače vse; ta prosi,
 drugi pa preklinja!
 tretji moli, svoje grehe
 bratom se spoveda
 že ubitim. Trdosrčno
 kazni besna četa.
 Kot smrt ljuta, ne mené se
 za leta, lepoto:
 šlahtičina, judinjina
 kri poteka v vodo.
 Ni pokveka, niti stavec,
 niti malo dete
 ni ostalo — preprosili
 niso vsode klete.
 Vsi so legli, vsi po vrsti;
 ni več duše žive
 šlahtiške in ne judovske.

A požar razvije
v dvoje se in zaplameni
gori do oblaka.

A Halajda le še vpije:
„Kazni, kazni Ljaha!“
Kot obseden mrtve reže,
jih obeša, pali.
„Dajte Ljaha, dajte juda!
malo mi je, malo!
Dajte Ljaha, natočite
krvi iz pogana!³)
krvi morje... malo morja...
Oksana, Oksana!
kje si?“ Krikne in se skrije:
v plamenu, v požarju.
A v tem času hajdamaki
mize po bazarju
postavé, nosé jedila,
kjer so kaj dobili,
da za dneva bi povžili.
„Piruj!“ so zavpili.
Večerjajo, a okrog njih
peklo rdeči se.
A obešeni v plamenu
na strešnjah črné se
panski trupi. Goré strešnje,
in padajo ž njimi.
„Pijte, deca! pijte, lijte!
s pani zdaj takimi;
morda srečamo se še kdaj,
h skupni ljaški kazni.“

In kozarec v enem dušku
 Zaliznjak izprazni.
 „Za proklete vaše trupe,
 za duše proklete
 še kozarec! Pijte, deca,
 pijva, Honta, brate!“
 – „Le potrpi, jaz počakam,
 da Ljahi prokleti . . .“
 Kar zavré Jarema: – „Kje so?“
 – „Ker si brez trepeta:
 pij žganjico, moj golobič!“
 – „Kaki Ljahi, brate?“
 – „Tam na oni strani so se
 v grad zaprli, kleti!“
 – „Zrušimo ga!“ – „Škoda zida,
 stare umetnine!
 a še hujše: Bogdanove⁴⁾
 roke so zgradile!“
 – „Bogdanove? škoda, škoda
 hetmanskega dela!“
 – „Jaz sem dal prokletim reči,
 naj oddajo Paca.⁵⁾
 Pomilujem. Ne dadó ga –
 s prahom jih obsujem . . .
 Rovi so že izkopani . . .“⁶⁾
 – „Kaj pa Ljah, piruje?
 šteje zvezde? Dobro, brate!
 a predno kaj bode,
 izpij čašo!“ – „Bom jo, dobro!“
 – „Pijte, dobri ljudje,
 a ne preveč, ker drugače
 kazni ne končamo!“

– „Ne končamo! . . . Pijte, bijte!
 Sviraj, poj, kobzare!
 Ne o dedih, ker kot oni
 Ljahe kaznovamo.
 Ne o zlu, ga nismo znali
 in ga ne poznamo.
 A zapoj veselo, starče,
 da bo grud drhtala, –
 o vdovici-nevestici,
 kak je tugovala.“

[Kobzar svira in pripeva.]

„Od sela do sela
 ples in godba bila:
 kuro, jajca prodala –
 čeveljce kupila.
 Od sela do sela
 bodem jaz plesala;
 nimam krave ni vola –
 hiša mi ostala.
 Pa oddam, pa prodam,
 kumu še ostalo.
 Priskrbim, naredim
 kramarnico malo;
 tržila, točila
 bodem s čašicami,
 plesala, šetala
 s fanti bom po hrami.
 Oh otroci moji,
 golobiči zlati,
 ne tožite, name zrite,
 kako pleše mati.

Sama pojdem služiti,
deco v šolo oddam,
a tem čeveljcem rdečim
znati dam, znati dam!“⁷⁾

– „Dobro, dobro! Eno plesno,
plesno zdaj kobzare!“
Slepec udarja – počenjaje⁸⁾
vrejo po bazarji.
Zemlja gnete se. „Daj, Honta!“
– „Brž, brate Maksime!
zaigrajva, moj golobec,
dokler še živiva!“

„Ne čudite se, dekleta,
da se ves razpral sem;
moj je batko delal gladko,
jaz po njem se vdal sem.“

-- „Dobro, brate, bogme dobro!“
– „No le, ti, Maksime!“
– „Čakaj malo!“

„Tak-le čini, kot jaz činim,
ljubi hčerko kogarkoli,
ali popa, ali djaka,
ali lepo hčer seljaka!“

Vsi vrté se, a Halajda
ne vidi, ne čuje,
sam sedi na koncu mize,

joče in zdihuje
 kakor dete. Zakaj neki?
 V rdečem je župani,
 ima zlata, ima slave . . .
 a nima Oksane;
 ni s kom sreče mu deliti,
 nima s kom zapeti;
 sam, zapuščena sirota,
 mora tužno mreti.
 A tega, tega ne zna on,
 da njega Oksana
 onstran za Gnilim Tikičem
 je v trdnjavi s pani,
 s temi samimi je Ljahi,
 ki so umorili
 ji očeta! Nečloveški!
 Zdaj ste se poskrili
 za zidove in motrite,
 kako jud končuje,
 brat vaš ljubi! A Oksana
 doli pogleduje
 na Lisjanko razsvitljeno.
 „Kje je moj Jarema?“
 Sama misli. Ni ji znano,
 da on blizu nje je,
 tu v Lisjanci, ne v svitini --
 v rdečem župani
 sam sedi in premišljuje:
 „Kje je zdaj Oksana?
 kje zdaj moja golobica
 zakovana plače?“
 Težko mu je.

Kar iz jarka
v kireji kozaški
nekdo krade se.

— „Kedó je?“

zavpije Halajda.

„Jaz, poslanec pana Honte.
Naj se le naraja,
ga počakam.“

— „Ne dočakaš,
judovska sobaka!“⁹⁾

— „Bog nas vari, kakšen jud sem!
glej me hajdamaka!
glej kopejko¹⁰⁾ . . . le poglej jo . . .
nisem dél resnice?“

— „O, poznam jo,“ in izdere
nož iz golenice.

„Brž povedi, jud prokleti,
kje je zdaj Oksana?“
in zamahne.

„Bog nas vari! . . .
góri v gradu . . . s pani . . .
vsa v zlatnini . . .“

— „Daj pomoči!

daj pomoči, kleti!“

— „Dobro, dobro . . . Ej Jarema,
kak ste vi zavzeti!

Brž odidem in jo rešim:

denar zid prebije, —

Ljahom dém — namestu Paca . . .“¹¹⁾

— „Dobro, dobro! umem,
idi brže!

— „Brzo, brzo,

Honto v tem motite
le pol ure, a potem le . . .
idite, plešite . . .
le pol ure.
Kam naj vedem jo?“

— „V Lebedin!¹²⁾

V Lebedin, li čuješ?“

— „Čujem, čujem.“

In Halajda

s Honto pleše, hruje.
A Zaliznjak vzame kobzo:
— „Pleši ti, kobzare,
jaz zasviram.“

Počenjaje

slepec po bazarji
jo ureže v cokljah grobih
in dodaje s slovi:

„Na vrtiču postrnjak, postrnjak,¹³⁾
nisem tebi li kozak, li kozak?

Ali tebe ne ljubim, ne ljubim?

Ali tebi čeveljcev ne kupim?

Kupim, kupim črnoobrva,
kupim, kupim ti to čudo.

Bodem, srce, hodil,
bodem, srce, ljubil.“

„Oj hop, hopaka!
sem vzljubila kozaka,
a rusega, a starega, —
slaba sreča taka.“

Pojdi mi s skrbjo, usoda,¹⁴⁾
 a ti, stavec, pojdi z vodo,
 a jaz — pa v gostilno.
 Prvo čašo bom izpila,
 drugo, tretjo v okrepilo,
 peto, šesto še na vrh,
 baba plesat gre na trg.
 A za njo gre vrabec mlad¹⁵⁾
 počenjaje in skakaje . . .
 vrabec mlad, mlad kozak!
 Stari rusi¹⁶⁾ babo kliče,
 ta mu pa z jezikom dlešče:
 „Vrag, oženil si se, čuj, —
 zdaj nam pšeno prideluj:
 da se deca preredi,
 in z obleko preskrbi;
 jaz jo dobivala bom;¹⁷⁾
 ti pa ne greši, stari,
 deco v zapečku vari,
 in tiši, ne diši!“

„Ko sem bila še mladenka, vseh ljudi ljubljena,
 sem na okence predpasnik obesila tenki,
 vstavi vsak — svoj korak,
 pa migne, mežikne.
 Jaz pa svilo sem šivala,
 z okna sem pogledovala:
 Semeni, Ivani!
 ogrnite župane,
 pa pojdimo, zaplešimo,
 pa zapojmo, posedimo.“

„Zaženite kokljo v sodček,
piščeta pa v vršo.“

.
.

„O . . . go!

Ugnil batko dogo,
vleče z jermenom mati,
a ti, hči, daj zvezáti“.

— „Li še? je dosti?“

— „Še, še,
dasi grdo! noge nas srbijo.“

„Oj naliž sirni krop
in nasuj vanj gobe;
ded in baba, to je v redu, —
židane sta volje.“

„Oj naliž sirni krop,
zreži peteršilja:

.
.

„Oj naliž sirni krop,
vanj nariblji hrena:

.
.

„Oj lij vodo, oj lij vodo
in poišči broda, broda¹⁸⁾ . . .“

— „Dosti, dosti!“ vpije Honta:
„ogenj ugašuje.“

Luči, deca! . . . Kje je Lejba?
 kod se zadržuje?
 Najdite ga, obesite.
 Petlja ti svinjaška!
 Hajdi, deca! ugasuje
 leščerba kozaška!“¹⁹⁾
 A Halajda: — „Otamane!
 zaplešimo, batko!
 še gori — glej; na bazarji
 vidno je in gladko.
 Zaplešimo. Sviraj, kobzar!
 — „Nočem več plesati!
 Ognja, smole in prediva!
 topove zažgati!
 v rovih pa zažgite ogenj!
 Mislijo, se šalim!“
 Zagrmé vsi hajdamaki:
 „Dobro, batko! kmali!“
 Čez nasip so navalili,
 pojejo, kričijo.
 A Halajda vpije: „Batko!
 jad! . . . naj postojijo!
 čakajte, ne ubijajte:
 v gradu je Oksana.
 Eno uro, batki moji,
 le, in jo otamem!“
 — „Dobro! . . . krikni Zaliznjače,
 da bi zapalili.
 Z Ljahi nuna bo postala! . . .
 a ti, sivokrili,
 najdeš drugo.“

Se ogleda,
 več ne vzre Halajde.
 Grmé gore in trdnjava
 z Ljahi pod oblake
 izgubi se. Kar ostalo,
 peklo je požgalo . . .
 „Hej Halajda!“ kliče Maksim
 Ni sledú o njem ni.
 Med tem, ko truma je plesala,
 Jarema z Lejbo se prikrala
 v trdnjave sta globoko klet.
 Otel Oksano komaj živo
 Jarema je in ž njo izginul
 je v Lebedin . . .

X. Lebedin.

„Iz Viljšane sem sirota,¹⁾
 ljuba moja mati.
 Umorili mi očeta
 so konfederati,
 mene pa . . . oj groza, s sabo
 vlekli so nemilo.
 Ne prašuj me, ljuba mati,
 kaj je z mano bilo.
 Sem molila in plakala,
 srce se je trlo,
 srce sahlo, duša mrla.
 Ko bi bila znala,
 da ga vzrem na novo, —
 dvoje, troje bi prestala,
 le za jedno slovo!

Odpusti, golobka moja;
 morda sem grešila,
 morda Bog zató me kazni,
 ker sem jaz vzljubila —
 sem vzljubila stas visoki
 in pa črne oči —
 sem vzljubila, kot umela,
 kakor srce hoče.

Nisem zase in očeta
 jaz molila v ječi, —
 mati, ne, samo za njega,
 za milega srečo.

Kazni, Bože! Tvoji pravdi
 moram zadostiti.

Strašno reči: mislila sem
 dušo pogubiti.

Da ni njega, bi jo bila
 morda pogubila.

Mislila sem v tej bridkosti:
 „O Bože moj mili!

sirota je — in na koga
 naj se on zanaša?

Kdo o sreči in nesreči
 ga kot jaz popraša?

Kdo ga kakor jaz obime?
 Kdo dušo pokaže?

in kedó siroti ubogi
 sočutje izkaže?

Tak sem mislila, in srce
 se mi je smijalo:

Sirota sem brez očeta,
 matere ostala,

in on sam na celem svetu
mene verno ljubi;
a če jaz bi se ubila,
i sebe pogubi.“

Tak sem mislila, molila,
in njega čakala:

neče biti ga, ne pride, –
sama sem ostala . . .“

In zaplakala je. Nuna
stala poleg nje je,
pa jokala.

„Ljuba mati!

Kje sem? daj, povej mi!“

– „V Lebedinu, ptička moja;
bolna si, ne vstani.“

– „V Lebedinu? li že dolgo?“

– „O ne, šele dva dni.“

– „Šele dva dni? . . . Čakaj, čakaj . . .
požar je nad vodo . . .

jud, trdnjava, Majdanivka . . .
zovó ga Halajdo . . .“

– „Da, Halajdo Jaremo on
sebe imenuje,

ki te je privel . . .“

– „A kje je?

zdaj mi ni več tuje! . . .“

– „Obečal je, da čez teden
prišel bo za tabo.“

– „Za en teden! za en teden!
raj moj in tolažba!

Ljuba mati, vsega zlega,
čas je zdaj preminil!

Ta Halajda – moj Jarema! . . .
 Po vsi Ukrajini
 vse pozna ga. Zrla sela
 sem, kak so gorela,
 zrla, kak so ljuti Ljahi
 tresli se, medleli
 ob spominu na Halajdo.
 Znajo oni, znajo,
 kdo je on in pa odkod je,
 in koga on išče! . . .
 Mene je iskal in našel,
 orel sivokrili!
 Sem prileti, moj sokole,
 moj golobček mili!
 Kak veselo je na sveti
 in lepo postalo!
 Za en teden, ljuba mati . . .
 še tri dni bo kmalo –
 oh, kak dolgo! . . .

„Zagrebi, mama, žar, žar,
 bode tebi hčerke žal, žal . . .“²⁾
 Oh, kak je lepo na sveti!
 Je lepó i zate,
 mati?“

– „S tabo se radujem,
 s tabo, s tabo, angel zlati!“
 – „A zakaj ti ne prepevaš?“
 – „Sem se že izpela . . .“
 H večernicam je zvonilo;
 Oksana ostala,

nuna pa je, pomolivši,
v cerkev odhitela.

Čez en teden v Lebedinu
v cerkvi so zapeli:

„Jzaija likuj!“³⁾ zjutraj
so ju poročili;

a na večer moj Jarema
(to je hlopec vstrajen!)

da ne vsrdi otamana,
zapusti Oksano:

Ljahe kolje; z Zaliznjakom
radostno svatuje

po umanskih pogoriščih.

Ona pogleduje,

pogleduje, li ne ide

še z boljarji v gosti —

da iz celice odvede

v hišo jo radosti.

Ne tuguj, zaupaj Bogu
se v molitvi vneti.

Meni pa se zdaj na Uman
treba je ozreti.

XI. Honta v Umani.¹⁾

Hvalili so se hajdamaki
na Uman idoči:

„Drli bomo, pane-brate
iz svile onuče!“²⁾

Minijo dnevi, mine leto,³⁾

a Ukrajina še gori;

po selih plače mala deca —

očetov nima. Šelesti
 požoltlo listje po dobravi;
 plujó oblaki, solnce spi;
 ni čuti ljudske govorice;
 zver samo vije, v vas hiti,
 kjer čuti plen. Ne pokopali,
 volkovom Ljahe v plen so dali,
 dokler jih sneg zamedel ni.

Niso snežni divje kazni
 vstavili viharji:

Ljah prezeba, a kozak se
 greje ob požarji.

Vstala vesna, črno zemljo
 je iz sna vzbudila,

jo ovenčala z zelenjem

z zimzelenom vkrila;

in škrjanček na poljani,

drobni slavček v gaji

na vserano se srečuje

z vesno v cvetnem maji.

Raj prelesten! A za koga?

za ljudi? a oni?

ne hoté na njega zreti;

če zró — so nevoljni.

Treba ga s krvjó politi,

z ognjem razsvetiti;

solnca malo, rašče malo,

a oblakov dosti.

Pekla malo!... Ljudje, ljudje!

kdaj vam bo zadosti

to imetje, kar imate?

Čudni, čudni ljudje!

Niso v vesni ljudske zlosti
vstavili se boji.

Težko zreti; a pomnimo —
tak je bilo v Troji,
tak i bode.

Hajdamaki

hrujejo, kaznijo;
koder gredó — zemlja gori,
se s krvjó opija.

Maksim si dobil je sina
na vso Ukrajino —
res ni rodni sin Jarema,
a mu veren sin je.

Maksim reže, a Jarema
ne reže, ljutuje:

z nožem v rokah po goriščih
danuje, nočuje.

Ne prezré in se ne vsmili
nikjer ni énega;

za cerkvenca Ljahom vrača
umorjenega;

za Oksano ... omedleva
v mislih na Oksano.

A Zaliznjak: „Dalje, sine!
dokler sreča vstane,
pojmo dalje!“

Šli so dalje:

kupi so na kupih
od Kijeva do Umani
Ljahov mrzli trupi.

Kot oblak so hajdamaki
Uman obstopili

o polnoči, in do rana
na Uman planili,
se zgrnili, zakričali:
„Kazni Ljaha vnovó!“
So točili se po trgu
konji Narodowi;⁴⁾
se točila v prahu deca
in pokveke bolne.
Krik in vik. Na sred bazarja,
kot na sredi morja
krvavega, stoji Honta
z Maksimom zavzetim.
V dveh kričita: „Dobro, deca!
dajte jim, prokletim!“
Kar privedó hajdamaki
ksjondza-jezuíta⁵⁾
in dva dečka. – „Honta, Honta!
glej ju, svoja sina.
Ti nas kolješ, daj i sina,
saj sta katolika.
Kaj stojiš? zakaj ne kolješ?
Zdaj, še nevelika,
ju ubij, sicer dorasla
tebe umorita...“
– „Ubijte psa! a zalego
s svojo roko ubijem.
Skličí ljudstvo! Li priznata,
da sta katolika?“
– „Katolika... ker je mati...“
– „Bože moj veliki!
Tiho, tiho! umeni, umem!“
Ljudstvo se je zbralo.

„Sina sta mi katolika...
 Da besedi dani
 zvest ostanem brez očitka,
 pani vi čislani...
 sem prisegel, vzel nož sveti,
 klati katolika:
 Sina moja, sina moja!
 da nista velika!
 in da Ljahov ne morita!..
 — „Bova, bova, tata!“
 — „Jih ne bosta, jih ne bosta!
 Bodi kleta mati,
 katolikinja prokleta,
 ki je vaji rodila!
 Oh, da ni pred vshodom solnca
 vaji utopila!
 Manje greha! bi umrla
 ne kot katolika:
 ali danes, sina moja,
 gorje meni z vama!
 Poljubita mene, sina,
 ker jaz ne ubijem,
 a prisega...“

„Mahne z nožem,
 in sinov več nima!⁶⁾
 Padeta na tla zaklana!
 „Tata!“ sta grgrala,
 „tata, tata... nisva Ljaha!
 sva...“ in obmolčala.
 — „Ju pokopljemo?“
 — „Ni treba!
 saj sta katolika.

Sina moja, sina moja!
 da nista velika!
 in da Ljahov ne morita!
 O, da nista ubila
 svoje matere proklete,
 ki je vaji rodila!..
 – Pojva, brate!“

Vzel Maksima,
 šla sta po bazarji,
 in oba sta zakričala:
 „Kazen Ljahom! udari!“
 Strašno, strašno so kaznili,
 Uman je vsplamtela.
 V gradu, v kostelu⁷⁾ ni ena
 stvar se ni otela.
 Vsi polegli so. Te groze
 ni bilo nikoli,
 kakor je v Umani bila.
 Bazilijansko šolo,
 kjer je bila deca Honte,
 Honta sam podira:
 – „Ti si snedla nevelika,
 slabo si učila!..
 Strite stene!“

Hajdamaki
 stene so rušili, –
 razvalili, ob kamenje
 ksjondze razbivali,
 a učence so v vodnjake
 žive pokopali.

Do same noči so Ljahe morili;
 duše ni ostalo. A Honta kriči:

„Kje ste, ljudojedi? Kam ste se poskrili?
 snedli ste mi deco, – živeti mi ni!
 le plakati težko! govoriti s kom ni!
 Sina moja ljuba, moja črnoobrva!
 Kam sta se mi skrila? Krvi dajte, krvi!
 napiti se hočem šlahtiške krvi.
 Gledati jo hočem, kak ona črneje,
 napijem se je!.. Zakaj veter ne veje?
 Ljahov ne naveje?.. Živeti mi ni,
 le plakati težko! Pravične zvezde!
 za oblak se skrijte; vam nisem grozil,
 a deco ubil sem!.. Gorje meni, gorje!
 Kam naj se privijem?“

Tak Honta je vpil;
 po Umani begal. A po sred bazarja
 v krvi hajdamaki mize postavé,
 kjer so kaj dobili, živeža znosé
 in sedó večerjat. Zadnja ta je kazen,
 in večerja zadnja!

– „Plešite, deca!
 Pijte, ko se pije, bijte, ko se bíje!“
 Zaliznjak upije. „A zdaj, ljubljeni,
 zasviraj nam karkoli, zemlja naj se trese,
 zaplešejo brž naj kozaki mojí!“

In kobzar udari:
 „A moj batko orandar⁸⁾
 je čevljar,
 nevesta in mati
 presti znati;
 bratje moji, sokoli,
 prignali

kravo so nam iz dobrane,
 in nakitja mi dali.
 In jaz imam, Krista,⁹⁾
 nakitja;¹⁰⁾
 in na lištvi listja¹¹⁾
 in listja,
 in obutev podkovano.
 H kravi pojdem jutri rano,
 pa kravo pomolzem,
 napojim,
 in s fantiči postojim,
 postojim.“

„Oj hop, po večerji
 zapahnite, deca, dveri,
 a ti, stara ne tarnaj,
 semkaj h meni sestri daj!“

Vsi plešó. A kje je Honta?
 Kaj se odteguje?
 Kaj s kozaki on ne pleše,
 poje in piruje?
 Ni ga poleg; sedaj njemu
 menda ni do njega,
 ni do petja.

A kdo neki
 tam čez bazar bega
 skrivoma v kireji črni?
 Obstoji; in kupe
 Ljahov grebe: išče koga . . .
 Nagne se, dva trupa
 mala naprti na pleča,

in zad po bazarji
 čez mrličev kupe stopa,
 skrije se v požarji
 za kostelom. Kdo je neki?
 Honta, z gorjem bíti,
 hoče deco pokopati,
 z grudo jo zakriti,
 da kozaškega telesca
 psi ne bi pojeli.
 In po ulicah temačnih,
 kjer je manj gorelo,
 nese Honta svoja sina,
 da bi kdo mogoče
 ga ne vzrl, kje ju zagrebe,
 in kak Honta joče.
 V polje nese, proč od poti;
 z nožem posvečenim
 deci jame grebsti jamo.
 A Uman plameni,
 sveti Hontu pri tem delu,
 in na sina sveti.
 Kot da spala bi zastrta.
 Se boji ju zreti?
 Kaj se dela, kot da krade,
 ali zaklad skriva?
 Kar trepeče. Iz Umane
 krik se v dalj odbiva
 tovarišev - hajdamakov.
 Honta sredi stepe,
 kakor bi ne čul, globoko
 hišo deci grebe.
 Izkopal je. Prime sina,

v jamo ju poklada,
 a ne gleda, kot da čuje::
 „Nisva Ljaha, tata!“
 Del oba je. In iz žepa
 kitajko ¹²⁾ izvleče;
 mrtva še v oči poljubi,
 križa in z rdečo
 ju kitajko še zakrije.
 Glavici kozaški
 spet odkrije, še pogleda...
 plače mož junaški:
 „Sina moja, sina moja!
 na to Ukrajino
 se ozrita; vidva zanjo,
 in jaz zanjo ginem.
 A kedó zagrebe mene?
 kdo na tujem produ,
 kdo zajoče se nad mano?
 Vsoda moja, vsoda!
 vsoda moja ti nezgodna!
 kaj si naredila?
 zakaj si mi deco vzela?
 mene nisi ubíla?
 Ona naj bi me zagrebla —
 zdaj jaz moram sina!“

Spet poljubi ju, prekriža,
 zastre in zasuje;
 „Počivajta, sina moja,
 v tem globokem seli!
 Mati vama ni postlala
 nove te postelje.

Brez bazilike in rute
 sina, tu ležita,
 in, da Bog me tu kaznuje,
 srčno Ga prosita,
 v svetu tem kazni za vaju,
 za greha velika.
 Oprostita! jaz oproščam,
 da sta katolika!“

Grob zravna, pokrije z drnom,
 da bi kdo ne našel,
 kje ležita sina Honte,
 glavici kozaški.
 „Počivajta, počakajta,
 brž za vama pridem;
 vama vkrajšal sem življenje,
 i jaz ne uidem.
 Ubijó me . . . da bi brže!
 A kdo me pokoplje?
 hajdamaki! . . . Še, še pojdem,
 še enkrat nastopim! . . .“

Šel je Honta h tlom upognjen!
 Ide, se spotika.
 Požar sveti; Honta gleda,
 zre in se nasmiha.
 Strašno, strašno se nasmehnil,
 v step se je ozrl —
 oči utrl . . . v dim se zgublja,
 dim ga je zastrl . . .

XII. Epilog.

Že davno prešlo je, kot malo otroče,
 sirota v raševini sem nekdam blodil
 brez svite, brez hleba po tej Ukrajini,
 kjer Zaliznjak, Honta z nožem je moril.
 Že davno prešlo je, ko po tej-le plani,
 koder hajdamaki, — z malimi nogami
 hodil sem in plakal in ljudi iskal
 za dobre nauke. Sedaj sem spoznal,
 spoznal in mi žal je, da je zlo minilo.
 Oj zlo moje mlado! Ko bi se vrnilo,
 premenil bi vsodo, ki me zdaj mori.
 Spominjam se zlega in stepnega sveta,
 in pomnim očeta in starega deda . . .
 še mi ded pohaja, očeta več ni.
 Biló je v nedeljo, zaprši Minéjo,¹⁾
 po čaši s sosedom izpivši žganjice,
 oče deda prosi, naj nas pouči
 o Kolijivščini, kak je nekdam bilo,
 kak Zaliznjak, Honta Ljahe je kaznil.
 Stoletne oči so kot zvezde svetile,
 a slovo za slovom smijalo se je:
 kak Ljahi so mrlí, kak Smila gorela.
 Sosedí strahu so, sočutja nemeli,
 in često me zmoglo je, da sem solzé
 za cerkvencem točil. In nihče ni videl,
 da malo otroče v koticu joče.
 Hvala tebi, ded, da ti zakopál
 v glavi si stoletni to slavo kozaško:
 jaz sem jo zdaj vnukom pripovedoval.

Oprostite, dobri ljudje,
 da kozaško slavo
 tak v en dan pripovedujem,
 brez knjižne oprave.
 Tak nam ded je nekdam pravil, —
 — dolgo zdrav naj bode!
 a jaz za njim . . . Ni znal starec,
 da pismeni ljudje
 bodo te stvari čitali.
 Oprosti mi, dedek, —
 naj grdijo; a jaz, preden
 k svojim se povrnem,
 to izvedem še do kraja,
 izvedem, — spočinem,
 da vsaj skozi san ozrem se
 na to Ukrajino,
 koder s svetimi so noži
 hruli hajdamaki, —
 na poti, ki sem jih meril
 z malimi nogámi.

Nastopili hajdamaki,
 dobro nastopili:
 skoraj leto dnij s šlahtiško,
 so krvjó pojili²⁾
 Ukrajino, vtihnili so,
 nože obrabíli.
 Ni več Honta³⁾: in ga nima
 križa ne gomile, —
 ljuti vetri so razveli
 pepel hajdamaka,
 in ga ni, da zanj bi molil
 in za njim zaplakal.

Samo en brat po imenu
 je ostal na sveti;
 ta, ko sliši, da tak strašno
 Ljahi so prokleti
 njega brata umorili:
 Zaliznjak zaplače,
 prvič v žitju; solz ni utrl,
 umrl siromak je. ⁴⁾
 Jad zadavil ga je v zemlji
 tujega mu roda,
 v tujo zemljo ga položil:
 taka mu usoda!
 Tužno - tužno hajdamaki
 so železno silo ⁵⁾
 pokopali; so nasuli
 visoko gomilo:
 zaplakali in razšli se,
 odkoder so došli.
 Samo eden, moj Jarema
 se na kij naslonil,
 dolgo stal je. — „Miruj, batko,
 tu na tujem polju,
 ker na svojem nimaš mesta.

— — — — —
 Spi, kozak, ti duša zvesta!
 mnogi te bo pomnil.“

Šel je siromak po stepi,
 solze si otira.
 Dolgo, dolgo se ozira,
 da je tema pala.
 Sredi stepe je le črna
 gomila ostala.

V Ukrajini so vsejali
 hajdamaki žito,
 a ga niso sami želi --
 kaj nam je storiti?
 Ni je pravde, ni izrasla;
 krivda jo zatira . . .⁶⁾
 Razšli so se hajdamaki,
 kamor kdo je vedel:
 ta do doma, ta v dobrovo
 z nožem v golenici,
 jude klat. Ta i do danes
 slava je ostala.
 A v tem času starodavno
 Sič so razrušili: ⁷⁾
 ta na Kuban, ta za Dunáj;
 to je le ostalo,
 da še pragi sredi stepe
 grmé — zavivajo:
 „Našo deco so zagrebli,
 i nas razrivajo.“ ⁸⁾
 Grmé še, grmeli bodo —
 ne bodo minuli;
 a Vkraina je na veke,
 na veke zasnula.

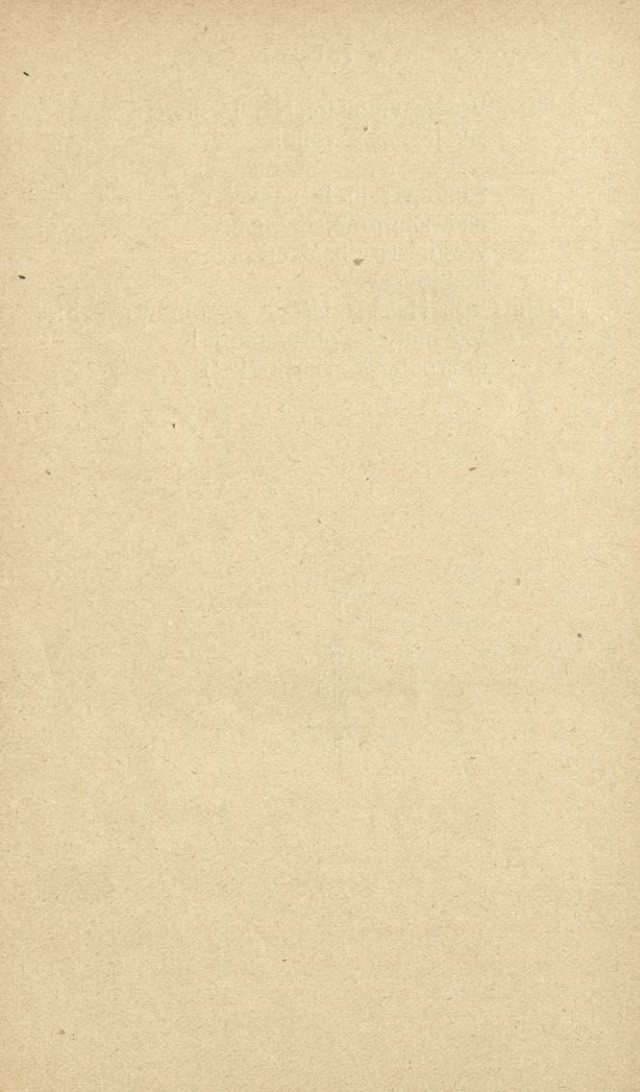
S tega časa v Ukrajini
 žito zeleneje;
 plaka ni topov ni čuti,
 samo veter veje,
 pripogiba vrbe v gaji
 in travo čez polja.

Vse je vmolklo. Naj le molči:
tak je božja volja!

Samo včasih le na večer
nad Dnipróm, čez gaje,
včasih stari hajdamaki
hodijo pevaje:

„Pa ima naš Halajda hišo s podom v sobah!
Vrí morje! dobro, morje!
dobro bode, Halajda!“⁹⁾)





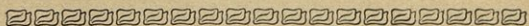
Predgovor h „Hajdamakom“.

Po govoru — predgovor! Lahko bi ga tudi ne bilo. Tako je, vidite, vse, kar sem videl natisnjenega (samo videl, a prečital sem zelo malo!) — povsod je tudi predgovor, jaz pa ga nimam. Ako bi ne bil natisnil svojih „Hajdamakov“, bi tudi ne trebalo predgovora, a ko jih že pustim v svet, treba s čim, da bi se ne smijali capinom, da ne rekli: „Glejte, kakšen je! ali so bili očetje in dedi neumnejši, ker niso poslali v svet niti abecednika brez predgovora?“ Tako je pač, kaj hočete, oprostite! Treba predgovora.

Toda kakó naj ga sestavim, da ne bo krivice in da bi ne bilo tudi vse prav, a takó, kakor se sestavljajo vsi predgovori? Tudi če me ubiješ, ne umem: trebalo bi hvaliti — toda ni dostojno, gratjati se mi pa ne ljubi. Pa začnimo pri postanku knjige. Veselo je gledati slepega kobzarja, kako sedi z dečkom, slep, pod plotom, in veselo ga je poslušati, kako poje dumo o tem, kar se je godilo davno, kako so se borili Ljahi s kozaki... Veselo, a vendarle rečem: „Slava Bogu, da je minilo!“ A zlasti, če pomniš, da smo deca ene matere, da smo vsi Slavjani! Srce boli, a vendar treba pripovedovati: naj vidijo sinovi in vnuki, da so bili njihovi očetje v zmoti; naj se iz nova bratijo s svojimi sovražniki; naj ostane z žitom-pšenico, kot z zlatom pokrita, nerazdeljena na veke od morja do morja slavjanska zemlja.

O tem, kar se je godilo na Ukrajini l. 1768., pripovedujem tako, kakor sem čul od starih ljudij: natisnjenega in kritikovanega nisem čital nič, in zdi se mi, da ni tudi ničesar dobiti. Halajda je na polovico izmišljen, a smrt viljšanskega cerkvenika je resnična, zakaj še živé ljudje, ki so ga poznali. Honta in Zaliznjaka, otámana tega krvavega dela, sem morda drugače opisal, kakor sta bila v resnici — tega ne jamčim. Moj ded, Bog mu daj zdravje, kadar začne praviti kaj takega, česar ni videl sam, ampak le slišal, reče vsakikrat prej: „Ako stari ljudje lažejo, lažem tudi jaz ž njimi.“

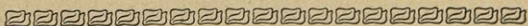




OPOMBE IN POJASNILA

H

„HAJDAMAKOM.“



Posvečenje.

¹⁾ Sini moji hajdamaki: pesnik naziva svoje pesni „sinove“, svojo deco; pod besedo „hajdamaki“ pa misli pesnik svoj poem.

²⁾ Pesnik se nadeja, da sprejmejo rojaki, Ukrajinci, njegov poem „Hajdamake“ dobrohotno.

³⁾ Velikoruski krogi so sprejeli prve Ševčenkove pesni s preziranjem, ker jih je spisal v ukrajinskem jeziku in je opeval le kozake in preprosti narod.

⁴⁾ Zadnjih 10 stihov očitna ironija.

⁵⁾ Velikorusom je bila ukrajiniščina „mrtev jezik“; le velikoruski se piši in govóri med omikanci!

⁶⁾ Gomile = visoko nasuti grobovi nekdanjih kozakov-junakov. Te razkopavajo učenjaki iz znanstvenih oziróv radi nekdanje obleke in orožja, tatje pa radi plena. Gomil je po Ukrajini, po širni stepi vse polno, in nekatere so zeló visoke in še dandanes slavne.

⁷⁾ Berači, ukrajinsko „starci“, so kobzarji, lirniki, dudarji, opevajoči s spremljevanjem godala po deželi slavo junakov. Nekdaj so bili ti „starci“ kozaki, Zaporošci, ki so bili v bojih ranjeni ali že stari in so kot pevci, bodritelji in svetovavci spremljali vojsko ali sami hodili po deželi in slavili junake in Ukrajino. Kobzarji se nahajajo še dandanes, a do prevrata jih je ruska uprava preganjala.

⁸⁾ Velikorusi so obetali Ševčenku slavo in bogastvo, če bo pisal v velikoruščini in opeval pansko, velikomestno potratno, razuzdano, veseljaško življenje.

Groši pomenijo v ukrajinskem jeziku denar sploh.

Opomba. Mnoga pojasnjenja sem povzel iz Ostap Vasilenkove knjige: Hajdamaki, poema Tarasa Ševčenka, Lvov 1895., po koji izdaji sem tudi poem prevedel. Mnogo pojasnil in opomb sem pa dobil tudi od prijateljev, ki se jim za vse usluge na tem mestu iskreno zahvaljam.

Zemljevid Ukrajine je pridejan V. zvezku „Leposl. knjižnice“: Kobzar Tar. Ševčenka.

Prevajavec.

⁹⁾ Pesnik je rad opeval naravo in zlasti Črno ali Rusko morje, koder so plovili kozaki.

¹⁰⁾ Lepó je, kar govorite in svetujete, a to ni zame - tudi resnično ni! Spoznam za edino pravo, opevati naravo in preprosto ljudstvo, in to mi prinese tudi res slavo!

¹¹⁾ Zaporoški kozaki, prosti, neodvisni kozaki, ki so stanovali na Siči, v trdnjavi na otokih Dnjepra, za pragovi, t. j. za slapovi Dnjepra, čez katere si je upal ploviti le Zaporožec = Zapražec.

¹²⁾ Otáman = kozaški poveljnik oddelka (kurena.)

¹³⁾ Bunčuk = vojno znamenje, drog s konjsko žimo na vrhu.

¹⁴⁾ Očete = rajne dede, stare kozake.

¹⁵⁾ Pesnik vidi v svoji domišljiji, kako stopajo nekdanji slavni kozaki k njemu v sobo in se pri tem spominja njihovega bujnega in slavnega življenja.

¹⁶⁾ Bajdák = čoln.

¹⁷⁾ Pirovali = jeli in pili.

¹⁸⁾ Hortica = trdnjava blizu Siči.

¹⁹⁾ Hopak in metelica = kozaška plesa.

²⁰⁾ Župan = vrhnja suknja; pri kozakih je bil župan rdeč.

²¹⁾ Dedi = stari kozaki, ki niso več hodili na vojsko, ampak samo na zборе v posvet.

²²⁾ Jeli so tudi plesati.

²³⁾ Hric: = Jurij, Narodna pesem začenja: „Ne hodi, Hricju, na večernici.“

²⁴⁾ Zadoščuje mi ukrajinski jezik.

²⁵⁾ Za Sevčenka so še živeli nekateri kozaki, ki so pomnili Siči, zrušene leta 1775.

²⁶⁾ Dosti mi je = ne izplača se mi več odgovarjati nasprotnikom. „Pan sem nad pani“ = gospod nad gospodi, zató, ker nisem zanemaril pevati o narodni slavi in o tem, kar je pripovedoval stari moj ded in kar sem sam doživel v mladosti na deželi.

²⁷⁾ Svoj poem „Hajdamake“ smatra tu pesnik za osebe.

²⁸⁾ Svet vas še ne pozna, ste komaj rojeni, zató treba, da vas kdo pospremi med svet in vas ljudem predstavi in s svojo veljavno besedo priporoči.

²⁹⁾ Pesnik priznava, da ni dosti izobražen; v šolo je hodil samo par let, a tam so ga več topli nego naučili.

T m a, m n a: stara navada skladanja črk pri učenju čitanja. Oksija = ena izmed črk v cerkvenih knjigah.

³⁰⁾ Duma pravde = pesem pravice, pravičnost, poštenost, vernost.

³¹⁾ Na daljnem severju, v Peterburgu, kjer je pesnik preživel več let v pomanjkanju.

³²⁾ V izvirniku: T a k, j a k e s j l e d a š č o! = malovreden nepridiprav, brez koristi in pomena za človeštvo.

³³⁾ V izvirniku: snilos; da bi se mi niti ne sanjalo več o onih žalnih časih.

³⁴⁾ T a t a naziva pesnik svojega velikega dobrotnika Vazilija Ivanoviča Grigoroviča, Ukrajince, tajnika na najvišji slikarski šoli v Peterburgu, kjer se je učil pesnik slikarstva. Grigorovič je mnogo pripomogel, da je bil Ševčenko odkupljen in oproščen podanstva. To se je zgodilo 22. malega travna leta 1838. V zahvalo za to je pesnik velikemu dobrotniku poklonil „Hajdamake“.

„Dober dan ti, tata...!“ tako je pozdravil pesnik Grigoroviča, ko mu je zjutraj prinesel dogotovljeni poem s posvečenjem, katero je bil pisal ponoči in je dokončal ravno ob dnevu.

I. Jutrodukcija.

Jutrodukcija je nekak uvod v „Hajdamake“. V nji je začrtano na kratko žalostno politično stanje Poljske.

¹⁾ Š l a h t š č i n a = država mogočne šlahte t. j. Poljska.

²⁾ O r d a = Tatarji. Poljska je bila neštivilne boje z Velikorusi (Moskvo), s Tatarji na Krimu, s Turki, z Nemci, zlasti nemškimi „Križarji“, s Švedmi, Ukrajinci i. dr.

³⁾ Glej Zgodov. podatke ³⁾ str. 7–8.

⁴⁾ S t e p a n = Štefan Batorij, poljski kralj od leta 1575–1586., prej vojvoda sedmograški; on je bil kozakom naklonjen.

⁵⁾ J a n S o b i j e s k i, poljski kralj, (1675–1695), je bil velik junak, je večkrat pobil Turke (pri Hotinu), zlasti pa pred Duňajem leta 1683. Pesnik sicer pravi, da sta ta

dva kralja krotila šlaho, toda to ni povsem res; bila sta sicer velika proti vnanjim sovragom, proti šlahi pa nista nastopala energično.

⁶⁾ Glej ³⁾.

⁷⁾ Glej Zgod. podatke str. 9.

⁸⁾ Ker je bil Ponijatovskij izvoljen za kralja na zahtevo carice Katarine II. in ker se je potegoval za enakopravnost nekatoličanov in s tem nekako prelomil že staro obljubo kraljevsko, da bodo vedno ščitili katoliško vero kot jedino pravno v državi, so mu konfederati očitali, da je najemnik Moskve (carice).

⁹⁾ Da bi bil tudi P a c konfederat, ni gotovo.

¹⁰⁾ Glej Zgod. podatke str. 9–10.

¹¹⁾ Glej „Praznik v Čigirinu“.

II. Halajda.

¹⁾ H a m o v sin. H a m pomeni v ukrajnščini preprostega človeka; s tem nazivom so šlahiči zmerjali nešlahiče.

²⁾ Viljšana ali Oljšana je mesto v kijeviski guberniji. Med Zvenigorodko in Viljšano je bila krčma in pristava Borovikoy. Tam je bil Jarema (Halajda) za hlapca pri judu Lejbi. Ševčenko sam pristavlja, da je tako čul od starih ljudij.

Ševčenko je sam okusil bridkost neprostega človeka, in zato je kaj krasno opisal krutega, sebičnega juda, ki je rabil Jaremo še celo za ženske posle. V 8 stihih hkratu 10 ukazov! Takóle so znali judje in šlaha.

³⁾ Ševčenko se spominja svojih mladih let. Kakor Jarema, je bil tudi on malone rob, a vendar je imel veselje do življenja – ker je imel srce, ki je čutilo ž njim. Pesnik je zelo pogosto vpletal svoje občutke v pesni in se s tem tešil v svojih bridkostih, ker ni umel – molčati.

⁴⁾ Neha tožiti in se loči (v duhu) od nemih sten v Peterburgu in odpluje na Ukrajino v Lejbovo krčmo gledat, kaj se godi tam.

III. Konfederati.

1) Ko se je jud pokrižal, so rekli konfederati, da je tudi že krščen. S tem so nagajali judom sploh, da so jih jezili.

2) Mosti-pane = milostljivi gospod.

3) „Jeszcze Polska nie zginieła“ = še Poljska ni izginila — pesem poljskih legijonov, ki so bili leta 1797. v Napoleonovi armadi v Lombardiji. Ti legionari — 7000 mož — so sestajali iz samih Poljakov-prostovoljcev, ki so bili zelo navdušeni za Napoleona, upajoč, da spet obnovi propadlo poljsko kraljestvo. Pesem je zložil Wybicki poljskim legionarjem v Lombardiji. Himna je torej nastala po hajdamaški vstaji, „a Ševčenko jo je položil v usta konfederatom, da je ironiziral njihov patriotizem in še bolj razgalil njihovo moralno propalost.“ Poljski kritik Battaglia, ki je bil sicer vnet zagovornik Ševčenkov, mu tega ni mogel odpustiti, da je napravil iz junakov-vitezov in braniteljev domovine kar navadne razbojnike. Po mnenju Battaglia so napadli juda posamni klativitezi, a ne konfederati. Morda je to tudi resnično, vendar ukrajinsko ljudstvo ni umelo ločiti konfederatov od razbojnikov; njemu je bil vsak sovrag in napadavec tiste čase le konfederat. Zato se je pa Ševčenko, hoteč motivirati hajdamaško vstajo, držal le pripovedovanja preprostega ljudstva in se ni hotel bliže poučiti o zgodovinski resnici.*)

4) Krakovjak = narodni poljski ples, ki ga navadno spremljajo s petjem.

5) Uboga = narodna pesem.

6) Shizmati = razkolniki, pravoslavni Ukrajinci; „to je ukrajinska pesem“.

7) Spet ga začno tepsti.

8) Bil je namreč cerkven denar.

IV. Cerkevnik.

1) Svita, svitina = plašč, ki se ga prepasuje, podoban našemu jopiču, je pa daljši in bolj ohlapen.

*) Dr. Om. Ogonovskij v Pravdi leta 1879. str. 172.

²⁾ Pesnik se dela, kakor da mu presadajo te sanjarije, in navidezno ozlovoljen ogovori dekleta-čitateljice: „E, to pa že preseda!“ Toda one so pa tudi nevoljne na pesnika, da je tako malomaren, neobčutljiv za prizor, ki njim ugaja, in mu očitajo: „Glej ga...“ Pesnik je v tem odstavku res originalno nagajiv.

³⁾ Ljudje, ki so videli konfederate, pripovedujejo tako o njih. In ni čuda, zakaj to so bili sami šlahtiči (plemiči), s honorom (s častjo), nekaznljivi: delati se jim neče, a jesti treba. (Opomba Ševčenkova).

⁴⁾ Jud Lejba, ki je konfederatom pokazal pot.

⁵⁾ Nalivajko je bil velik ukrajinski junak, in ga še dandanes opevajo narodne pesni. Zivel je v II. polovici XVI. stoletja. Združil se je z zaporoškim koševim otamanom Lobodo in skupno ž njim napadal šlahto.

V. Praznik v Čigirinu.

¹⁾ Bunčuk — glej Posvečenje ¹³⁾.

²⁾ Jasnovelmožni, namreč hetman (Bogdan Hmeljnickij). Beseda sestojta iz jasen = svetel in velmož = mogočen gospod.

³⁾ Bulava = vojskovodje žezlo.

⁴⁾ Čigirin je mesto na Ukrajini, južno od Dnjepra. To mesto je bil podaril poljski kralj Vladislav IV. († 1648) za zasluge slavnemu hetmanu Bogdanu Hmeljnickemu.

⁵⁾ Makovij pomeni v ukr. praznik Makabejskih bratov in pa post v dan pred Marijinim vnebovzetjem.

⁶⁾ Tjasmin je reka pri Čigirinu.

⁷⁾ Pana radodarna = radodarna gospa t. j. carica Katarina II. Glej Zgod. pod. 4, str. 15.

⁸⁾ Te besede pohvale naj carici ne škodijo, ko jih ne čuje. V izvorniku se glasita zadnja stiha:

Nivroku ij! nehaj carstvuje;
nehaj ne vaditj, jak ne čuje!

Nivroku ij = naj ji ne bo uroka! Te besede rabijo Ukrajinci pri začudenju. Ko pride n. pr. sosed v hišo, kjer je novorojenček, najprej pljune, ko ga zagleda, a potem reče: nivroku ij (namreč ditini = detetu), kakor bi hotel reči: „Glejte, kako krasno in veliko dete! Bog daj, da bi

tudi doraslo Bogu v čast, vam, starišem pa v veselje!“ Tako tudi hajdamaki javljajo svoje začudenje s pohvalo, misleč, da jim je carica poslala orožje, nože i. dr.

⁹⁾ Smila je mesto blizu Čigirina.

¹⁰⁾ V kirejah črnih = v črnih vrhnih suknhah, nekakih površnikih, ki so bili često okrašeni ob robeih z zlatom in srebrom.

¹¹⁾ Golovatij je bil zadnji sodnik na zaporoški Siči, glavnem mestu in taborišču prostih, neodvisnih kozakov. Sič je dal Potemkin na ukaz carice Katarine II. leta 1775. razdejati.

Ta Sič pa ni bila ona starodavna Sič iz XVI. veka, ki je ležala na Dnjeprovih otokih za pragovi, slapovi Dnjepra, ampak Nova Sič nad reko Podpoljno, blizu Dnjeprovega ustja ob Črnem morju. Staro Sič je dal razdejati že car Peter Veliki l. 1734., obširna zaporoška posestva pa je razdal večinoma tujcem. To je storil zlasti iz osvete, ker so Zaporošči pomagali Mazepu (1709).

¹²⁾ Koševi, namreč otaman, poglavar cele Siči, vseh zaporoških kozakov.

¹³⁾ Glej Zgod. pod. str. 14 (Zolota gromota).

¹⁴⁾ Starejšina javlja svojo bojazen, da ne bi Ljahi morda izjalovili njihovih namer, ako bi čuli, da Zaporošči in hajdamaki takó glasno hrume. Za tem zapažamo, da govor teh treh starejšin docela odgovarja tedanji situaciji. Besede prvega starejšina so zares nejasne, med tem ko drugi in tretji starejšina ne govorita svojih besedij do konca, boječ se, da bi ju kdo ne poslušal, ampak prekinjata govor tedaj, ko hočeta povedati kaj važnega. Ker si ti trije starejšini niso upali govoriti med seboj jasno in določno, zato ni čuda, da se je pesnik prilagodil tej situaciji in pisal na tem mestu poema v prozi. (Pravda, 1879. str. 221. Besede dr. Omelj. Ogonovskega).

¹⁵⁾ — ¹⁵⁾ Na Ukrajini je živel polno Vlahov in Moldavanov. Valahija in Moldava je bila takrat pod turško vlado.

Kobzar, glej Posvečenje ⁷⁾.

¹⁶⁾ Bogdana Hmeljnickega († 1657.), slavnega kozaškega hetmana, ki je v groznem povstanju leta 1648. in dalje potrebil z Ukrajine za nekaj časa vse pane in jude.

¹⁷⁾ Maksim Zaliznjak, glavni hajdamaški poveljnik. Glej Zgod. pod. 4, str. 22.

¹⁸⁾ Karbovanec = srebrni rubelj.

¹⁹⁾ Starec božji — tako so nazivali kobzarje, lirnike in sploh narodne pevce radi njihovih pesmij, katere so smatrali za božji glas, božjo besedo.

²⁰⁾ Ne tako pani kakor podpanki, in predno solnce vzide, ti rosa oči izje, sta narodna pregovora. Pomen: Višja gospoda ima več dostojnosti in ozira nego nižja, ki začne za vsako malo reč takoj kričati in zmerjati. Predno prideš do tega, da se pritožiš pri višji staršini, te mala staršina, podpanki že do dobra kaznijo.

²¹⁾ Črna pot se je nazivala neka pot v stepi, po kateri so najčešče prihajale na Ukrajino tatarske orde.

²²⁾ Iz besedij hajdamaka se vidi, da je mnogo hajdamakov bilo tako preprostih, da niso vedeli, zakaj se gre v tem povstaniu proti panom in judom; imeli so na umu samo maščevanje in nič drugega. Hoteli so le podirati, — o višjih namenih povstanka niso niti sanjali.

²³⁾ Naj le stara crkne, bo več mesa — pregovor. Prav za prav treba dostaviti: Naj crkne stara kobila, simbolično tudi stara žena. Pomen pa je tale: naj konča stara pesem, ki si jo pel, in drugo zapoj, da se po nji še bolj razvnamem in bom tem bolj rezal, klal Ljahe in bo tako več mesa.

Za to novo pesem je hotel hajdamak dati Kobzarju karbovanec, a ker ga je bil zapil, si ga je hotel zdaj od Zaporošca izposoditi do drugega dne, ko dobi kaj plena.

²⁴⁾ Ledaščjica-živica = malopridno žganje, prav za prav smola. Žganje je bilo medovo. Čisti med se vleče malopridno, t. j. počasi kakor smola.

²⁵⁾ Zaporošci, kozaki so smatrali vsak boj s sovražnikom za ples. Plesali so in peli ob vsaki priliki, pred bojem, po boju so „guljali“, t. j. rajali, se zabavali, pirovali, in ko so imeli iti v boj, so tudi vsklikali: poguljajmo! zaplešimo, pozabavajmo se, nastopimo proti sovragu kakor za kratek čas.

²⁶⁾ Narodna pesem.

²⁷⁾ Varenice. Testo se zvalja, izreže iz njega okrogla koleščka in se jih skuha — to so „varenice“;

ako se pa na ta koleščka dene še sira, kuhanega krompirja ali kaj drugega, se imenuje jed „pirogi“.

²⁸⁾ Linj = tinca vulgaris, neke vrste karp.

²⁹⁾ Zaliznjaku je presedal ta hrup in nespodobno vedenje na poti h cerkvi; zlasti se je hudoval na kobzarja, ki je bil tega največ kriv. Iz tega, da so se take posvetne pesni pele celo ob tem svečanem trenutku in da so se hajdamaki tako lahkomišelnost, veseljaško, naravnost podivjano vedli, vidimo, kako so bili vsi preopojeni strasti in hrepenenja po krvavi osveti. Bili so gotovi vspeha in se ga divje veselili že v naprej.

³⁰⁾ D j a k = cerkveni pevec.

³¹⁾ Korogva = zastava.

³²⁾ Melhizedek Značnij — Javorskij, arhimandrit čigirinskega samostana.

³³⁾ Konaševič — Sagajdačnij, slavni kozaški zaporoški hetman, ki si je pridobil velikih zaslug z organizacijo kozakov in se proslavil v nešteti bojih. Hetmanoval je okoli l. 1600.

³⁴⁾ Vsaka nezakonska mati se mora nositi kakor zakonske; lase mora imeti z robcem pokrite, a ne več razpuščenih kit. Poljski pani pa, ki so siloma zadrževali ukrajinska dekleta v svojih domih in jih zlorabljali, jim niso dovoljevali pokrivati glave kakor matere, ako so postale nezakonske matere. To pa je bilo dekletom v sramoto, ker je bilo proti starodavnemu ukrajinskemu običaju in naziranju.

³⁵⁾ Bogdan Hmeljnckij je bil pokopan v Subotovu blizu Čigirina. Ko je poljski hetman Carneckij oblegal Čigirin in ga ni mogel premagati, je v jezi v Subotovu sežgal truplo Bogdanovo (1664.).

³⁶⁾ Kozaka junaka Ostrjanico in še 30 kozaških starejšin so Poljaki po strašnem mučenju razčetrtili in raznesli njihova trupla po vsi Ukrajini.

³⁷⁾ Nalivajko je hetmanoval pred Petrom Konaševičem — Sagajdačnim. Njega so Poljaki živega sežgali v Varšavi.

³⁸⁾ Bogun je bil najznamenitejši polkovnik Hmeljnckega; on je potopil poljsko vojsko v reki Jngulu.

⁴⁰⁾ Bogdan Hmeljnckij je pobil poljsko

vojsko nad Žoltimi vodami (reko), nad reko Rosjo v Korsunu pa je pobil do 40.000 Poljakov (l. 1648.)

⁴¹⁾ Taras Trjasilo je premagal Poljake nad reko Aljto. Ta noč, v kateri se je to zgodilo, se imenuje „Tarasova“ ali krvava noč (1628.) Glej „Tarasova noč“ Kobz. I. del.

⁴²⁾ Bela zastava s sliko arhangela Mihaela.

⁴³⁾ Tako so pripovedovali o čigirinskem prazniku stari ljudje. (Opomba Ševčenkova).

VI. Tretji petelini.

¹⁾ Za tretjih petelinov, t. j. ob tretjem petelinjem petju je bilo določeno, da začno hajdamaki klanje.

²⁾ Shizmata = pravoslavnike, Ukrajince.

³⁾ Krvnik, to so ruski carji, ki so še več zla prizadejali Ukrajini nego nekdanj Poljaki.

Ta pesem opisuje nasledke punta. Pesnik primerja svoje čase s hajdamaškimi časi, in vidi, da so bile vse vstaje nevspešne — celo ljudje so otopeli.

⁴⁾ Grozno je bilo nekdanj, a tega spomina se vendar veseliš, videč, da so si tedaj ubogi ljudje vsaj prizadevali izboljšati revno stanje, in da so pridobili vsaj trenutnih vspehov.

⁵⁾ Ros, Aljta, Sena, reke, ob katerih so bile velike morije. O rekah Ros in Aljta glej V. 40–41. Sena je pa francoska reka Seine, ob kateri leži Pariz, kjer je bilo v noči 23.–24. avgusta 1572. pomorjenih veliko Hugenotov (Bartolomejeva noč).

⁶⁾ Večernica = večerna veselica združena z delom. Navada na Ukrajini, kakor tudi pri nas, da se ljudje zvečer zberó h kakemu delu zdaj v tej zdaj v drugi hiši, n. pr. h preji, h ribanju repe i. t. d. Na Ukrajini je s takim družnim delom združeno vselej tudi petje, pripovedovanje in često tudi ples.

⁷⁾ Dosvitki se pa imenuje tako skupno, družno delo, ki se začinja kmalu po polnoči in traja do svita.

⁸⁾ Čerkasi mesto severozahodno od Cigirina ob reki Dnjepru.

⁹⁾ Sinje, namreč morje. Ukrajinske pesni rade izpuščajo samostavnik — zadoščuje jim pridevnik, n. pr.

bledolici ozir. belolici (namreč mesec), črnobriva = črnobrvna (namreč deklica) i. t. d.

¹⁰⁾ V rdečih, zlatoobrobljenih precej dolgih sukňah.

¹¹⁾ Bulava glej V, ²⁾

¹²⁾ Svitina = svita glej IV, ¹⁾

VII. Rdeča gostija.

¹⁾ Honta se je združil z Zaliznjakom še le pod Umanjo (Umanom) a ne že zdaj. Glej Zgodov. podatke l. 1768. str. 16.

²⁾ Kletvica.

³⁾ Esaul pomočnik otamanov, nekako naš major.

⁴⁾ Halajda pomeni brezdomovince.

⁵⁾ Ljuto, namreč gorje.

⁶⁾ Liman, Dnjeper pri svojem ustju, iztoku v Črno morje.

⁷⁾ Pani = gospa, namreč kakega pana Poljaka.

VIII. Hupalivščina.

¹⁾ Hupalivščina = nevelik gozd blizu sela Budišč.

²⁾ Staršina namreč poljska.

³⁾ Istéga očeta – iste matere, namreč Slave.

⁴⁾ Rekli so pani, Poljaki. Menda vse so ubili.

⁵⁾ V kazen sebi so pani prizanesli deci — sirotam. Ko je pa osirotela mladina dorasla, je maščevala prelito kri očetov.

⁶⁾ V izvorniku se glasi: ksjondzi, jezuiti, t. j. poljski katoliški duhovniki in jezuitje. Ševčenko je pripisal h temu to-le pripombo: „Do unije so živelj Kozaki in Poljaki mirno med seboj, in ako bi ne bilo jezuitov, bi morda ne bilo prišlo do klanja.“ Glej Ševčenkov poem „Hajdamaki“ str. 27.

⁷⁾ Boronivka, Verbinka, Viljšana so vasi v okolici Umana.

⁸⁾ Pri pristavi Borovikov je bila krčma juda Lejba, kjer je služil Halajda (Jarema).

⁹⁾ Današnje zlo, ko nima več Oksane, je hujše od judovskega robstva.

¹⁰⁾ Kerelivka ali Kirilovka — selo zvenigorodskega okraja. Selo Budišča — nedaleč od Kerelivke; v tokavi je jezero a nad jezerom gozd Hupalivščina. Jame, kleti, kjer je bil zakopan zaklad šlahte, se vidijo še dandanes, samo razrušene so. (Opomba Ševčenka.)

¹¹⁾ Ukrajinci imajo navado na dan sv. Janeza Krstnika, na dan Kristusovega Spremenenja in Vnebovzjetja D. M. plesti vence iz cvetic in žita ter jih blagoslavljati. (Tudi pri nas, vsaj po Krasu obešajo ljudje vence iz cvetic po oknih in nad vrati v hišo, a samo na Kresni večer. Po Cerkljanskem ima ljudstvo navado za binkoštno praznike okrasiti vsa okna z lipovim zelenjem.)

¹²⁾ Zlat, ki ga je dal Zaliznjak dečku, hrani še zdaj njegov sin. „Sam sem ga videl,“ pravi Ševčenko.

¹³⁾ Dobro jim, kozakom — v izvirniku: Kozakom nivrroku. Glej V. Praznik v Čigirinu ⁷⁾.

IX. Gostija v Lisjanci.

¹⁾ Lisjanka je mestece zvenigorodskega okraja nad rečico Gniliim Tikičem.

²⁾ Tudi zdaj se Zaliznjak in Honta še nista združila.

³⁾ V Ukrajiniščini pomeni „pogánij“ vmazan, grd, podel in prihaja od samostavnika „póganij“ ženskega spola; naš pogan, ajd pa je v Ukrajiniščini pogán ali poganín.

⁴⁾ Trdnjavo je bil sezidal hetman Bogdan Hmeljnckij.

⁵⁾ Paca ni bilo v trdnjavi.

⁶⁾ Hajdamaki so izkopali podzemskie rove pod zidovje trdnjave in zavalili vanje sodčke smodnika, da bi trdnjavo razstrelili, ako bi Poljaki ne izročili Paca.

⁷⁾ Znati dam, namreč: kaj se pravi plesati.

⁸⁾ Počenjaje: posebne vrste ples, pri katerem plesavec počene pa se takoj brzo zravna. V izvirniku se glasi: navprisidki pišli po bazaru.

⁹⁾ Sobaka v ukrajiniščini in ruščini sploh: pes. Ta jud je bil Lejba, Jaremov gospodar.

¹⁰⁾ Kopejka, mal denar, je bil znak, po katerem so se hajdamaki spoznavali med sabo. Lejbu je dal ko-

pejko Zaliznjak radi varnosti, ko ga je bil poslal h panom v trdnjavo.

¹¹⁾ Naj Ljahi izročé Oksano mestu Paca. Ume se, da bi to Poljakom nič ne pomoglo, ker jim tega pogoja ni postavil Zaliznjak, ampak se ga je Lejba sam izmislil in ga podtaknil Zaliznjaku. – Jarema je dal judu tudi denarja za morebitna potrebna podkupljenja stražnikov Oksaninih.

¹²⁾ Lebedin, dekliški samostan med Čigirinom in Zvenigorodko.

¹³⁾ V tej narodni pesni se primerja pastinak (postrnjak) kozaku. Analogija je ta: kakor raste pastinak zelo naglo in se zelo razrašča in množi ter na okolo izsesava zemlji sok in zatira druge rastline, tako se množi brzo tudi število kozakov, ki vse premagajo, kjer se pojavijo. – V ukrajinskih narodnih pesmih srečujemo vedno lepe primere, analogije. Tako tudi v naslednjem slučaju.

¹⁴⁾ Pojdi mi s skrbjo usoda = ti, usoda sama skrbi, ohrani skrb zase, meni se ne ljubi polniti glave s skrbjo. Ti, mož, pa pojdi s tvojo vodo, jaz je ne bom pila – pij jo sam.

¹⁵⁾ Vrabec = kozak. Pri tej pesmi so plesali narodni ples. Kakor vrabec brzo teče in se naglo obrača na vse strani, tako tudi kozak pleše drobno in brzo kakor da bi bil vrabec, ki se silno spretno zvija in počenja.

¹⁶⁾ Rusoglavi mož.

¹⁷⁾ Dobivala bom deco (z drugimi).

¹⁸⁾ Brod = prehod čez vodo na plitvini.

¹⁹⁾ Kozaška leščerba = požar, v tem slučaju goreče mesto Lisjanka.

X. Lebedin.

¹⁾ Oksana pripoveduje redovnici svoje dogodljaje.

²⁾ Začetek neke dekliške narodne pesni.

³⁾ „Izaija, veseli se!“ začetek cerkvene pesni, ki jo pojó pri poroki.

XI. Honta v Umani.

¹⁾ Uman je bila močna trdnjava v kijevskem okraji. Mesto Uman je še dandanes. Glej „Zgod. podatke“ IV, str. 16.

²⁾ Onuče = cunje v čevljih mesto nogavic!

³⁾ Kakor znano iz „Zgod. podatkov“ 4), so prišli hajdamaki pred Uman že 17. junija 1768., torej takoj v prvih mescih postanka, ne pa šele leto kasneje, kakor piše poet. Ševčenko je hotel s tem svojevoljnim podaljšanjem povstanka in klanja še bolj predočiti njegovo grozo in strašne posledice. Kar je napisal v prvih 11 stihih, se je v tem ali onem kraju vse dogodilo pri prejšnjih povstankih in kmetskih puntih, ki so se pojavljali često že pred Hmeljnickim, zlasti pa od časov Hmeljnickega (1647) sem skozi celo stoletje.

⁴⁾ Konji Narodowi = kavalerija Narodowa, tako se je zval poljski polk ulancev.

⁵⁾ V Umani je bila katoliška šola bazilijancev, a tudi jezuitje so bili v mestu.

⁶⁾ To ni zgodovinsko, da bi bil Honta zaklal svoja sina. Jediní sin, ki ga je imel, je zbežal v Valahijo. Glej „Zgodov. podatke“ 4.

⁷⁾ Koštel, poljski: Koščioł, pomeni katoliško cerkev, svoje hiše božje pa imenujejo pravoslavni „cerkve“.

⁸⁾ Orandar = arendar = najemnik zemljišča, krčme i. t. d. Največ arendarjev panskih posestev in krčem na Ukrajini je bilo judov.

⁹⁾ Krista = Kristina.

¹⁰⁾ Nakitje, v ukr. námisto = bolj ali manj drage koralje, nanizane na traku, ki se obesi na vrat. To je splošno razširjeno nakitje ukr. in sploh ruskih deklet. Čim več takih nizov koralj ima dekle, tem ponosnejša je.

¹¹⁾ Lištva = spodnja ženska jopa. Na vidnih, nepokritih delih je ta spodnjica (ukr. spidnícja) okrašena z raznimi slikanimi ali utkanimi, ušivanimi listi, posnetimi po listju dreves in cvetic.

¹²⁾ Kitajka = rdeč svilen robec. S kitajkami so pokrivali trupla (obraz) in rakve padlih kozakov-junakov.

XII. Epilog.

¹⁾ Mineja = življenjepisi svetnikov, razvrščeni po mescih.

²⁾ Grozni povstaneek je trajal le dobra 2 mesca, potem so se vlačile okrog le še maloštevilne razbojniške čete, ostanki hajdamakov.

³⁾ Glej o Hontovi smrti v „Zgodov. podatkih“ IV. str. 20–21.

⁴⁾ O Zaliznjaku se ne ve, kje in kako je umrl. Glej „Zgodov. podatke“ IV. str. 22.

⁵⁾ Železna sila = Železnjak ali Zaliznjak. Pogreb Zaliznjaka je izmišljen.

⁶⁾ Kakor zatré trnje vsako plemenito rastlino, ki se jo vseje med nje, tako ne pusti krivica vskaliti in pognati pravici.

⁷⁾ Glej str. 30. Mnogo Zaporošcev je šlo potem od tam na otočje ustja Dunāja (Donave) pod oblast turškega sultana, drugi pa so ostali v službi ruske carice kot črnomorski kozaški polk, ki se je kasneje preselil nad reko Kuban, na severu Kavkaza, kjer je še dandanes in se imenuje „Kubanska kozaška vojska“.

⁸⁾ Kjer se zavije Dnjeper pri Katerinoslavu proti jugu, je bilo zaporedoma 7 velikih, zelo nevarnih pragov (slapov) v strugi. Te prage so bili v stanu prepluti s svojimi malimi šajkami samo dobro izurjeni siški kozaki, ki so taborili za temi pragi. Zato so imeli kozaki za temi pragi varno zavetje. — Ruska vlada je te prage razrila, da morejo ladije pluti po Dnjepru v Črno morje.

⁹⁾ Bogato hišo.

¹⁰⁾ Začetek narodne pesni.



Popravki.

Stran:	mesto:	se mora glasiti:
26 v sredi	Mladaničeve	Mladanovičeve
38 " "	s katerimi	s katerim
45 " "	plujó taki odslej	plujó tak i odslej
49 zgoraj	tugojoč	tugujoč
51 spodaj	Krog	krog
59 v sredi	prokleti jude	prokleti žide (radi rime: pride)
63 " "	ker smo sami,	ker smo sami
76 zgoraj	Dobro pojdimo!	Dobro, pojdimo!
111 v sredi	Sviraj, kobzar!	Sviraj kobzar!"
111 spodaj	krikni Zalinjače,	krikni, Zalinjače,



NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

COBISS



00000236874

